

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

NORDENS QVINNOR.

1877.

19:e årgången.

5:e häft.

Innehåll:

	Sid.
32. Kristendomen såsom en kulturbild. Af <i>Pontus Wikner</i>	257.
33. Qvinnan och sedlighetsbegreppet. Af <i>Esselde</i>	273.
34. En ros. Skizz af <i>Amanda Kerfstedt</i>	282.
35. Dansk litteratur. Af <i>K. F.</i>	289.
36. Bref från Jubelfesten i Upsala. Af <i>Louise</i>	300.
37. En Magdalenafest. Af <i>E. R-y</i>	308.
38. Mönster, hemtadt ur en mönsterbok från 1600-talet, tillhörande grefvinnan Adelaïde Lewenhaupt	312.
Minneslista för tidningsläsare. Handarbetets vänner.	} Se omslaget.

STOCKHOLM,

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG.

32. Kristendomen såsom en kulturmakt.

Tal hållet i Samfundet »Pro Fide et Christianismo» den 10 September 1877,
af *Pontus Wikner*.

Det är ett faktum, som på intet vis kan bortresonneras, att den högsta menckliga odling, som hittills funnits, uppvuxit på kristendomens grund. Historien talar i detta afseende med en tydlighet, som icke medgifver någon motsägelse. Det är visserligen en sanning, att kristendomen ibland iklädt sig former, hvilka tid efter annan visat sig vara satta såsom skrankor mot en framskridande odling; men dels har icke alltid skulden för ett derigenom framkalladt stillastående, eller till och med för en derigenom framkallad reaktion, legat endast och allenast i en trångbröstad kristendomsform utan ofta lika mycket i en antikristisk förfalskning af det kulturelement, som ville bryta sig fram i det menckliga medvetandet och der vinna erkännande: dels har den i fråga varande kristendomsformen, för så vidt han motsatte sig äfven det berättigade kulturelementet, derigenom bevisat sig vara alltför trångbröstad icke allenast för den menckliga odlingen i allmänhet utan jemväl och i all synnerhet för kristendomen sjelf, i det att denna i sådana former visat sig kunna föra endast ett tynande lif eller möjligen ett genom yttre krafter och retelsemedel med konst uppdrifvet. En sådan kristendomsform har dy-medels bevisat sig vara en inadæqvad form för sitt innehåll, och detta innehåll, sedan det en längre tid sammanpressats i sitt alltför trånga hölje, har omsider genom en väldig kraftansträngning genombrutit skrankorna och skapat sig en annan form, afpassad för menniskoandens friare rörelser; men denna kraftansträngning har skett just i kristendomens eget namn. Och på

samma sätt som kristendomen aldrig kunnat befordra sin egen framgång utan att på samma gång arbeta på den menckliga odlingen, så har ock denna aldrig lyckats att undergräfvå kristendomen utan att i samma mon upprycka sina egna rötter och bereda sin undergång.

Denna omständighet kan icke hafva berott på en blott tillfällighet. Mellan en sann kristendom och en verklig mencklig bildning finnes ett oupplösligt sammanhang. Låtom oss ett ögonblick taga detta sammanhang i betraktande.

Den menckliga odlingen är människornas framskridande till en högre mencklighet, till att vara människor på ett högre sätt eller, om man så vill, i en högre grad. Det är då klart, att odlingen måste träffa det hos människan, genom hvilket hon är upphöjd öfver alla lägre stående varelser. Detta är hennes fria tanke- och viljelif, hvartill såsom till sitt centrum naturligtvis ansluta sig de särskilda mångfaldiga bestämningar, dem hon äger gemensamma med lägre varelser, t. ex. kroppsliga organ och krafter, känslor och förmönelser, men hvilka genom sitt sammanhang med tanke- och viljelifvet hos människan framtråda på ett för henne egendomligt sätt. Den menckliga odlingen afser och träffar då också dessa lägre, och om jag så får uttrycka mig, mera periferiska krafter och förmögenheter, men icke omedelbart eller för deras egen skull utan för det medvetna, fria och tänkande lifvets skull. På detta är odlingen riktad omedelbart, och det är inom dess område och på dess grund kulturrens skördar växa.

Det är nu obestridligt, att den menckliga odlingen, såsom en öfvergång till ett högre, äfven har ett kvantitativt fattadt mål i sigte. Hon vill vinna en allt vidsträcktare verkningskrets både inom menckligheten i det hela och inom hvarje särskild människa. Och i senare afseendet vill hon icke allenast bearbeta så många krafter som möjligt bland dem, som stå i människosjälens tjänst, utan hon vill äfven ått den menckliga tanke-

och viljekraften gifva en så rik omfattning som möjligt. Likväl är detta odlingens kvantitativa arbete icke hennes enda, icke ens hennes högsta, utan detta, mena vi, ligger deri, att det, som i den jordiska människan utgör dennas egentliga tyngd- och medelpunkt, genom henne lyftes så högt som möjligt eller får en så fullkomlig art och beskaffenhet som möjligt. Det kvalitativa i uppgiften anse vi således vara det högsta, men visserligen är detta sådant, att det i viss mån alltid drager det kvantitativa med sig såsom ett vilkor. Så ligger vid ett konstverk, t. ex. en målning, hufvudvigten visserligen icke på dess storlek, men ett bland villkoren för dess verkliga konststart är visserligen det, att det icke skall vara så litet eller så stort, att det går utanför gränserna af en klar och tydlig totaluppfattning. För det ändamålet skall det då också finnas en enhet, hvilken beherskar och tager i sin tjänst konstverkets särskilda delar, och på beskaffenheten af denna enhet, sådan hon i konstverket fått sitt uttryck, beror i allra första hand konstverkets värde. Kulturens uppgift är nu att af de menskliga krafterna dana ett skönt konstverk, och hufvuduppgiften blir då den, att det, som inom människan representerar enheten — sjelfva hennes tänkande och viljande Jag — kommer till ett godt och harmoniskt uttryck. Hvarje kultur-element får nu sitt värde för den menskliga odlingen, i den mån det ligger i dess natur att framkalla och befordra just den saken.

Odlingens kvalitativa uppgift, hvilken sålunda innebär att åt sjelfva den centrala enheten i människovarelsen — det tänkande och viljande Jaget — gifva en så hög ståndpunkt som möjligt, och som, enligt hvad vi sade, tager äfven det kvantitativa arbetet i sin tjänst, kan nu sedan sägas omfatta ett tvåfaldigt verk: ett reellt, som består i att gifva det personliga Jagets lif ett så högt innehåll som möjligt, och ett formellt, som afser att för det egna medvetandet låta det framträda i formen af största möjliga klarhet. Äfven dessa tvenne uppgifter betinga delvis hvarandra, så att den ena icke fullständigt kan tillgodoses

med den andras åsidosättande. Dock medgifva de delvis och till en viss gräns en bearbetning hvar för sig.

I den mån den menckliga odlingen går framåt i den riktningen att åt menniskans personliga lif gifva ett högre innehåll, att låta detta innehåll framträda i allt större klarhet, att låta det alltmer genomtränga alla menniskovarelsens krafter och att utan afprutning i dessa sina fordringar sprida sig till allt flere menniskor — i samma grad är denna odling en högre, och den makt, som framför andra visar sig egnad att åvägabringa något sådant, är framför andra en kulturkraft. Härvid är imellertid väl att fasthålla det redan förut antydda, att det, som vi nu nämde först, också är det viktigaste, så att ett företräde i något bland de senare afseendena, ifrån rent mencklig ståndpunkt, icke kan ersätta en brist i afseende på det första. En kulturform, som vunnit många anhängare, har häraf icke mycken ära, om framgången blifvit köpt genom efterlåtenhet i fordringar; en kulturform, som för öfrigt allsidigt nog utvecklats menniskan, men lemnat hennes centrala personlighetslif jemförelsevis oberördt, må deraf icke mycket berömma sig; och en kulturform, som med sitt arbete blottat menniskovarelsens innandömen och låtit ljuset af en klar tanke falla ditin, förblifver dock i längden vanmäktig, om han icke tillika haft att dit införa ett innehåll af sådan art, att det kunnat bringa mättnad åt menniskoandens hunger efter ett oförgängligt, rikt och harmoniskt lif.

Redan häraf kunna vi förstå, att den väldigaste kulturkraft måste äga religionens form eller vara en religion. Religionens väsen består nämligen uti den egna varelsens, sådan man nu som bäst fattat den, öfverlåtannde åt det högsta tänkbara, sådant man på den ena eller andra ståndpunkten kan hafva fattat detta, eller, om man nu hellre så vill uttrycka det: den egna varelsens upplåtande för ett sådant högsta väsen. Detta grunddrag är gemensamt för allt det, som i någon mon kan förtjena namn af religion. Åtminstone till afsigten är det alltså religionens sak

att rikta den menckliga personligheten på det högsta tänckbara och sätta begge i det rätta förhållandet till hvarandra, så att det gudomliga innehållet varder infördt åtminstone i den del af menniskovarelsen, som uttrycker hvad menniskan egentligen är. I denna sin mening och afsigt kunna de särskilda religionerna mer eller mindre misslyckas, i den mon de misstaga sig derom, hvad det högsta tänckbara väsendet är, äfvensom derom, hvad det egentligen vill säga att vara menniska; men absolut misslyckas kan dock ingen verklig religion, äfven om hon bär hedenomens namn, emedan det angående Gud och sig sjelf är omöjligt att i *hvarje afseende* misstaga sig. Den, som t. ex. skall kunna misstaga sig angående Gud, måste med sin oriktiga uppfattning af honom *mena* Gud och ingenting annat, nämligen det högsta tänckbara, och då vet han åtminstone riktigt, att Gud är detta. Äfvenledes kommer han aldrig till någon religion förr, än han i afseende på sig sjelf erkänner, att han är den, hvilken inom sig gömmer ett band, som oslitligt binder honom vid det högsta tänckbara, och häri har han rätt. Dessa grundsanningar äro för handen i hvarje verklig religion, och derföre bär också hvarje religion i sitt sköte ett frö till en verklig, om ock mycket bristfällig, mencklig odling, eftersom jag aldrig med allvar kan rikta min invärtes menniska mot det högsta, utan att i något afseende med denna min menniska komma till en högre ståndpunkt.

Hvarje religion har derföre i mon af det i henne inneburna sanningselementet utgjort en kulturmak. Vi säga nu om kristendomen, att han framför alla andra religioner är en sådan.

Vi vilja söka framleta det, hvilket jag skulle vilja kalla kristendomens grundstämning i motsats mot hvarje hednisk religion. När vi söka efter denna, inställer sig imellertid sjelfmant vid kristendomens sida en annan religion, judendomen, hvilken åtminstone i dess frö i sig inrymmer det, som kristendomen såsom sitt väsentliga innehåll omfattar. Vi vilja då tills vidare taga juden-

domen och kristendomen tillsammans och angifva deras gemensamma grundstämning. Med all rätt anse vi oss kunna vänta att träffa judendomens grundstämning redan i patriarken Abrahams lif, visserligen icke i den rikare och mera mångskiftande form som sedermera hos en Moses eller någon af profeterna, men också just för sin primitiva enkelhets skull lättare att i ett drag framhålla och uttrycka. Hela den gammaltestamentliga ekonomien ansågs också af judarne sjelfva, och det med all rätt, såsom en utveckling af Guds förbund med Abraham, således ock, ur subjektiv synpunkt betraktad, såsom en utveckling af Abrahams religiösa lif. Men grundstämningen i Abrahams lif var *tro* på Gud, d. v. s. förtroende till honom. I *detta* afseende var han stor, en heros på religionens område. Abraham trodde Gud, och det var detta som räknades honom till rättfärdighet. Grundstämningen i judendomens lif var således *tro*, naturligtvis en sådan som drog gerningarne efter sig. Att detta samma äfven kan sägas om kristendomen, behöfver knappt påpekas. Vår Frälsares egen vanliga aflösningsformel var ju denna: din tro hafva frälst dig; gack med frid. Men hvad är då denna tro? Hebreerbrevets författare gifver derpå ett svar: »tron är en viss förlåtelse på det som man hoppas — och intet tvifla om det man icke ser» (Hebr. 11: 1). Härmed är för det första sagdt, att det, som utgör trons innehåll, är föremål för ens hopp, således är ett för en sjelf personligen godt, vidare att detta goda är ett osynligt eller denna närvarande sinliga verlden icke tillhörigt, och slutligen att tron sjelf är ett visst förlitande på detta, således en fast öfvertygelse derom, att det är verkligt, och att det tillhör en. Att våga tro på det man icke ser är således såväl judens som den kristnes hufvudsakliga religiösa gerning. I denna tro fick redan Abraham öfva sig, i det att det blef honom gifvet att med lefvande öfvertygelse omfatta en kommande verdensfrälsning, en välsignelse för alla slægter på jorden, såsom skänkt just åt honom på det sätt, som han på sin ståndpunkt

måste anse såsom det närmaste, nämligen det jordiska härstammandets, som dock syntes hafva emot sig alla naturliga omständigheter. Naturligtvis är denna tro icke ett lättroget antagande utan grunder, men det är ett antagande på grunder, som icke synas, och i trots af skenbara motskäl. Sådana skenbara motskäl äro alltid för handen i den för hvarje människa naturliga benägenheten att gifva realitetens och substantialitetens privilegium eller åtminstone förstfödsrorätt åt de ting, med hvilka hon lättast kan göra bekantskap, nämligen de ting, som denna världen tillhöra.

En i trots af sådana ofta snärjande motskäl fasthållen visshet om den osinliga världens realitet såsom ens egen personliga tillhörighet — detta är alltså *tro* i religiös mening, och denna tro är gemensam för en sann kristendom och en rättskaffens judendom. Också kunna vi med trygghet påstå, att det är just denna tro som fattas hedendomen. Dess grundstämning är att icke med full visshet kunna fasthålla det öfversinliga goda såsom fullt verkligt och såsom den religiösa människan personligen tillhörigt. Detta har sin oundvikliga följd i det sätt, hvarpå all hedendom uppfattar de trenne hufvudföremål, med hvilka det religiösa förhållandet sätter oss i beröring, nämligen *Gud, människan* och *verlden*. Då ingen religion kan efterskänka det guddomliga väsendets verklighet, men all hedendom utgår från ett tvifvel på de öfversinliga tingens realitet, så följer deraf, att hedendomen, just i den mon han vill göra dessa tvenne drag gällande, måste söka det guddomliga väsendet i sådant som denna världen tillhör. Dermed säga vi naturligtvis icke, att hedningen nödvändigt måste uppleta sin Gud bland sådana ting, som han kan se med sina ögon eller handtera med sina händer: denna världen omfattar mycket annat än sådant, t. ex. de krafter och lagar som i henne verka. Men i det hela stannar han med sitt sökande inom denna världen, och då aningen eller den religiösa längtan drifver honom utöfver dess gränser, har han redan på

förhand för sig upprifvit den grund, på hvilken han skulle stå. Inom denna världen åter kan han söka sitt guddomliga inom olika områden och hafva uppmärksamheten fäst företrädesvis vid den ena eller andra sidan af en förment guddomlig tillvaro. Så hafva de österländska hedniska religionsformerna öfver hufvud såsom rent *naturalistiska* med sitt religiösa lif rört sig inom gränserna af den opersonliga naturen, under det att de vesterländska och nordiska, såsom *antropomorfistiska*, hållit sig till den natur, hvilken uppträder i formerna af mensklig intelligens. Men derjemte har man vid sökandet efter föremålet för sin dyrkan antingen företrädesvis afsett dess realitet och verklighet eller också dess fullkomlighet i afseende på tillvarelsesättet, företrädesvis dess allnärvaro och oföränderlighet. I förra fallet har man låtit det guddomliga väsendet antaga gestalten af ett individuellt föremål; men då i denna världen intet individuellt föremål i längden kan underhålla illusionen af en allsidig fullkomlighet, så har man då fördelat fullkomligheterna på flera och fått *polyteism*. I senare fallet, enär i denna världen intet enskildt föremål såsom sådant är i stånd att motsvara fordringarna på oföränderlighet och allnärvaro, men dessa fordringar deremot visa sig bättre tillgodosedda, i den mon man med sin tanke kommer in på området af det abstrakta, allmänna och gemensamma, har man då också sökt sitt guddomsväsen inom detta område och hamnat i *panteism*. Dessa nu anförda fyra hufvudformer af heddedom förekomma i hvarje mera utvecklade hednisk liffsåskådning vanligen sammanblandade, likväl så, att den ena af hvardera paret träder i förgrunden, men så snart han, om jag så får säga, betraktas från sidan, genast ger vika och lemna plats för den andra.

Hvad dernäst beträffar uppfattningen af den värld vi i detta lifvet tillhöra, så kan ställningen blifva något olika, allt eftersom det hedniska medvetandet totalt förnekar en öfversinlig värld eller åt henne medgifver en viss grad af realitet. I förra fallet,

och om det lyckas hedningen att icke uppmärksamma eller till och med att qväfva sitt eget personliga behof af delaktighet i en annan oförgänglig verld, hängifver han sig naturligtvis åt en *materialistisk verldsnjutning*; lyckas det honom icke, så hamnar han i *förtviflan*. I senare fallet, om han till en viss grad erkänner den osinliga verlden men icke tillmäter henne en fullständig verklighet i och för sig, måste hans ståndpunkt naturligtvis gestalta sig så, att han med sin fantasi intvingar det öfversinliga i denna materiella verldens tillvarelsesätt; söker han nu sedan att sätta denna åskådning i teori, så blir han *teosof*; söker han praktisera sin åsigt, blir hans sträfvan *magi*. Ofta komma dessa skiftningar af hednisk verldsuppfattning att tidtals aflösa hvarandra hos samma tidevarf, samma folk och samma individ.

Allramest afgörande, i afseende på det föremål vi här hade att med religionen sammanställa, blir den hedniska ståndpunktens naturligen gifna uppfattning af *menniskan*. Det är nämligen hennes utveckling, som utgör kulturen, och arten af denna måste i högsta grad blifva beroende af det sätt, på hvilket hon sjelf uppfattar sig sjelf. Efter denna uppfattning måste hon ovilkorligen beräkna både målet, till hvilket hon såsom människa har att sträfva, och medlen, genom hvilkas användning hon söker dana sig för det målet och närma sig dertill. På sin egen verklighet kan nu människan icke rimligen tvifla, och när hon såsom hedning icke tror på den fullständiga verkligheten af någon annan verld än denna, så följer deraf, att hon nödvändigtvis måste anse sig väsentligen vara bunden vid ett jordiskt tillvarelsesätt. Hvad då först angår sjelfva denna *tillvaro*, så är det gifvet, att den hedniska religionen antingen helt och hållet måste inskränka denna tillvaro till jordelivet och sålunda förneka all odödlighet, eller, om man icke mäktar utdraga och vidhålla denna konsekvens, att odödligheten då måste fattas antingen såsom ett väsenlöst skugglif eller ock som en blott fortsättning af samma slags lif man lefvat här. I sista fallet har man uppenbarligen förbisett

vidden och djupet af den förändring en verklig död måste anses medföra. På hedendomens ståndpunkt är odödligheten följaktligen bevarad antingen genom sin egen förtunning till en på verklig substantialitet blottad tillvaro eller ock genom förnekandet af en död, som förtjenar det namnet. Den grekiska religionen har valt den förra utvägen; den nordiska har förklarat sig för den senare.

Hvad vidare beträffar människans *ändamål*, det mål, hvilket hon såsom människa rätteligen har att eftersträfvat, så är det gifvet, att detta mål af hedendomen väsentligen måste fastställas såsom ett sinligt. Den naturalistiska religionen under polyteistisk form förmår i allmänhet alls icke dölja, att detta är händelsen. Den naturalistiska panteismen antager ej sällan former, som tyckas vittna deremot, såsom då det t. ex. i Buddhaismen heter, att målet är ett uppgående i det icke-varande såsom det enda i absolut mening guddomliga. Men detta icke-varande är dock vid närmare undersökning ingenting annat än den sista, ända till gränsen af motsägelse framskjutna och sammanpressade, resten af sinlig tillvaro i allmänhet, sedan man mer eller mindre klart förnummit, att ingen *enskild* sinlig tillvarelseform oafkortadt mäktar inrymma ett guddomligt innehåll. Den antropomorfistiska religionen, som förgudar det naturligt menskliga, kan naturligtvis icke heller sätta människans mål högre, än hon satt det guddomliga sjelft, och idealet af en fullkomlig människa blir för en sådan religion antingen en vid jordelivets innehåll väsentligen bunden men till en harmonisk eller kraftig form genombildad karakter, ifall det religiösa intresset såsom hos greken och romaren haft en företrädesvis formell riktning, eller, der, såsom hos de germaniska folken, denna riktning varit mera reell, har detta ideal antagit gestalten af en karakter, som, merendels under en sträf yta döljande ett aningsfullt känslodjup, finner sin lust i att sätta hela detta sinliga lifvet på spel, men i förhoppning att få ett likartadt om ock något idealiseradt hjeltelif tillbaka på andra

sidan om dödens gräns. Denna sista religionsform, med den af honom närda entusiastiska öfvertygelsen, att det jordiska lifvets hjeltemodiga och frivilliga offring just är vägen till ett lif af verklig personlig lycka, äfven denna senare icke fattad såsom ett makligt försjunkande i sinliga njutningar, erbjuder den inom hedendomens rent religiösa område högsta möjliga analogien till den *tro*, hvilken vi nyss sade vara kristendomens och den rätt förstådda judendomens egendom. Men ett är det dock, som äfven här fattas. Att hjeltemodigt bortkasta detta jordiska lifvet för att utbyta det mot ett annat i samma stil, är väl att tro på den personliga odödligheten och ana det eviga och ovanskliga, men det är icke ännu att våga tro på just detta, att det eviga lifvet såsom bestående i en fullkomlig helighet och rättfärdighet — och deri består det dock — hör en personligen till. Vägen till det eviga lifvet är enligt denna åskådning rätteligen betecknad såsom ett inridande öfver Bifrost, regnbågens skimrande bro, hvilken blott är en det himmelska ljusets reflex mot grunden af jordiska dimmor. Men från ett lif i det sinliga till ett lif i det osynliga och eviga går vägen icke väsentligen på stigar tecknade genom utvärtens synliga gränslinier, icke ens väsentligen genom den lekamliga döden, så att denna i och för sig skulle vara formen för en dylik öfvergång — om han ock kan höra till dess i alla afseenden genomförda fullständighet — utan till det lifvet går vägen genom en tilldragelse i det personliga frihetslifvet, i det att människan fritt måste bestämma sig för, att det lifvet med dess eviga innehåll af sanning och rättfärdighet personligen hör henne till. Att så bestämma sig, att derom låta göra sig viss, i trots af allt hvad i detta lifvet skenbart kan vittna deremot, det är att *tro* i kristelig mening; och denna inre tilldragelse, som i en människosjäl bringar denna tro till stånd och dermed försätter henne midt in i en alldeles ny lifssfer, kallas, just för att uttrycka detta sista, en *ny födelse*. Det är detta begrepp, som hedendomen saknar, och deri ligger dess antropo-

logiskt-praktiska grundbrist. Till begreppet om denna redan här i lifvet försiggångna nya födelse hörer dels, att för mennisko-själén framhålles ett alldeles nytt innehåll, nämligen en fullkomlig rättfärdighet, hvilken är någonting annat än allt sinligt, dels att detta innehåll af själen på ett så nära och personligt sätt omfattas, att för hennes öga ingenting, icke ens döden, ligger derimellan. Men rättfärdighet — det är harmoni med Guds vilja, och då Guds vilja är ett uttryck af hans tankar, som utgöra den yttersta normen för all sanning, så innesluter rättfärdigheten uti sig den eviga sanningen. Och då rättfärdigheten och sanningen sålunda innebära öfverensstämmelse med Guds vilja och tankar, och dessa tillika utgöra den grund, på hvilken hvilar all harmoni öfver hufvud d. v. s. all skönhet; så är både det goda och det sanna och det sköna inneslutet i detta, som i den nya födelsen varder den menliga personlighetens fritt tillegnade egendom. Det ligger der alltsammans för en tanke, som tillräckligt vaknat till besinning för att kunna undersöka, hvad der fins, ehuru det visserligen är rättfärdigheten som ur trons synpunkt träder i förgrunden, emedan det är denna gåfva som på det rikaste och mest personliga sättet uttrycker, hvad som åt tron erbjudes och hvad hon längtar efter.

Då den hedniska lifsåskådningen saknar detta begrepp af en ny födelse, genom hvilken allena menniskan personligen kan hos sig förverkliga sin bestämmelse, så har härigenom i sjelfva verket för hedningens medvetande bortfallit den grund, på hvilken han sjelf skulle bygga, vare sig att hans byggnad skulle vara ett verk af rättfärdighet och godhet, eller af sanning eller af skönhet. Icke så att förstå, som skulle han icke haft någon sann kunskap om dessa ting. Angående vissa sidor af dessa stycken kan mången hedning ännu i dag vara den kristna världens läromästare. Icke ens så, som skulle han alltid på ett i ögonen fallande sätt hafva neddragit dessa idéer inom det sinliga och dymedels förorenat dem. Med abstraktion från sina religiösa

förutsättningar kan han till och med, i likhet med en Platon, hafva förlagt den fullkomliga sanningsverlden, godhets- och skönhetsverlden på andra sidan om gränserna för både tid och rum. Men dels har då detta varit en genialisk tankeflygt utöfver det område, som det religiösa lifvet egentligen angaf och omslöt, dels var det något som ingen hednisk tanke på denna sin flygt orkade föra med sig, och det var den tänkande sjelf. Den tänkande hedningen måste glömma sig sjelf för att i ett ögonblick af hänförelse betrakta de öfversinliga tingen: hans egen personlighet hade bland dem ingen plats, och därför när han omsider, såsom Neoplatoniker, kom att riktigt erinra sig detta, så tvangs han till det rörande erkännandet, att han kunde nå sin Gud endast genom den egna personlighetens upplösning i fullkomlig medvetlöshet. Märk väl: det sanna, som jag spejar efter, det sköna, som jag trånar efter, och det goda, som jag brinner för — det skall jag uppnå först då, när jag ej längre äger ett sjä-lens öga att se med eller ett hjerta att känna och älska med.

Detta är, såsom historien intygar, det bildade hedniska medvetandets slutpunkt. Denna slutpunkt är tragisk, och jag vet ingen sjelfbekännelse mer gripande än denna. Det är den till sin spets genomförda teoretiska, praktiska och estetiska skepticismen. Det är menniskoanden, som, efter många århundradens oaffåtligt arbete att nå idealet, plötsligt för sig sjelf utbrister: jag hafver hvarken del eller lott i detta ordet, ty mitt hjerta är icke rätt för Gudi.

Då vi måste antaga, att all mensklig sträfvan efter teoretisk, praktisk eller estetisk fullkomlighet blir en orimlighet, om det icke fins en verld af sanning, rättfärdighet och skönhet, hvilken är likaså verklig eller ännu mera verklig än denna, och om det icke fins en möjlighet för människan att med bibehållen mensklighet, det är bibehållen personlighet, varda af den verldens lif delaktig; och om den lefvande tron på båda dessa vilkor i förening faller utanför gränsen af det hedniska medvetandet;

då måste vi säga, att huru skön den hedniska odlingen i många sina yttringar varit, har den likväl aldrig inom sig sjelf burit förutsättningarne för sitt eget bestånd. Den har närmast varit att förlikna vid sådden på hälleberget, som hastigt uppskjuter och snart förvissnar. Härmed är också angifven kristendomens betydelse för den menskliga odlingen. Den tro, hvilken vi angåfvo såsom kristendomens grundstämning, innebär införandet i den egna personlighetens lifscentrum af det öfversinliga innehåll, hvilket under gestalterna af rättfärdighet, sanning och skönhet utgör hvad all sann bildning sträfvar att vinna. Den kraft, hvilken under formen af en sådan tro tagit sin plats i människosjälens hjerta, skall sedermera af sig sjelf sträfva att genomtränga alla själens förmögenheter och göra sig gällande i allt flera relationer: detta ligger redan i begreppet af en central kraft. Och alldenstund denna tro, som till själens medelpunkt banar vägen för det högsta tänkbara innehåll, dermed också bringar i dagen det sant och urbildligt menskliga, som måste vinna genklang i hvarje människobröst, i den mon der verkligen göra sig gällande rent menskliga lifsrörelser; så ligger ock i denna tro någon ting allmängiltigt: hennes makt är verldseröfrande, och hon allena skall förmå, om någon makt skall förmå det, att åt den odling hon grundlägger, skaffa inträde i hvarje vrå af verlden. Hon allena skall ock förmå att ställa den närvarande verlden fram i hennes rätta belysning: hon är segern, som öfvervinner verlden, så att den bildningssökande och efter inre tillfredsställelse törstande människan hvarken blir denna verldens hit och dit jägtade slaf eller hennes i dystra bojer suckande fånge. Hon skall ock slutligen, såsom *förtroende* till Gud, låta honom vara den, för hvilken förtroende kan hysas, så att Gud blir den allvetande, allsmäktige, rättfärdige och kärleksrike, det är en fullkomlig person, icke en opersonlig naturmakt, så att kristendomen icke behöfver träffas af all hedendoms mer eller mindre skickligt dolda, men icke desto mindre alltid verkliga, olycka: att ju längre den

menschliga odlingen för människan framåt i vetande, rättfärdighet, kärleksfullhet o. s. v., kort sagdt i personlig fulländning, desto mer varder hon aflägsnad från den guddom, som, i grunden operativ, aldrig äger personligheten annorlunda än såsom en personifikation och därför aldrig är i besittning af de egenskaper, hvilka all rättskaffens odling syftar att i människoverlden införa.

Vi hafva ännu icke bestämdt afskilt kristendomen från judendomen. Den rättskaffens judendomen, af hvars anda det gamla testamentets skrifter äro ett uttryck, lefver, såsom kristendomen, af tro på de ting som icke synas. Medvetandet derom, att det gudsrrike, som tron syftar till, hör till det osynliga, ej blott därför att det icke ännu är kommet, utan förnämligast därför att det alldeles icke är af denna världen — detta medvetande, som för den kristna åskådningen träder i förgrunden, tillhör imidlertid judendomen blott såsom en i bakgrunden uppstigande profetisk och dunkel aning. Egendomligt är, att i den mån denna aning blir starkare, i samma mån koncentrerar sig tanken på ett kommande gudsrrike kring en gudasänd menskelig person, en Messias. Religionens förändligande är dess individualisering. Detta är fullkomligt psykologiskt riktigt, och den moderna judendomen har köpt sitt förändligande dyrt, då den velat utplåna detta drag. Den har derigenom gifvit sig en i kulturhistorien här och der bekräftad lutning åt panteism. Kristendomen har vågat, låt vara under former, som tid efter annan fört honom intill gränsen af polyteism, att föra till sin spets denna den profetiska judendomens tendens till det individuella. Kristendomen har en Kristus, som icke blott är religionsstiftaren, läraren och föredömet, af hvilken man således icke blott har att tillegna sig läran och exemplet, utan som personligen måste tagas med i hvarje religiöst förhållande. Derförutan kan ett förhållande visserligen vara religiöst men icke i specifik mening kristligt. Han, som ödmjukade sig intill döden, har sjelf gjort anspråk på denna plats. I denna punkt, som varit judarne en förargelse och grekerne en galenskap,

ligger enligt mitt förmenande en af de antropologiska hufvudgrunderna till kristendomens segerkraft. Menskligheten är en organism. Dess yttersta mål är tecknad så, att Gud skall blifva allt i alla. Detta är ur bilden och idealet för det menliga religiösa förhållandet. I den mån jag närmar mig detta ideal, måste jag också söka Gud i alla och i hvarje mitt religiösa förhållande sålunda taga de andra personerna personligen med, så långt detta för min begränsade varelse är möjligt. Och hvem skulle väl då för mig träda i förgrunden om icke min förstfödde broder, som grundlagt det religiösa förhållande, i hvilket jag lefver? Detta är för mig hans eviga plats, och af denna hans ställning var hans jordelif den undersköna afspeglingen. Detta evighetsdrag är det antropologiska grundvilkoret för en i evigheten genomförd allmän människokärlek inför Gud. Men det är till detta eviga förhållande, som vår jordiska utveckling såsom en sann menlig odling bör närma oss. Derföre är — antingen vi märka det eller icke — den allsmåktiga drifkraften i all vår utveckling vårt oafvisliga behof att med sjelfva vår mensklighet komma ända fram till den Eviges thron. Men om icke han, som är människones son, den oförlikneliga människan, står på Guds högra hand — *hvar blifver då den ogudaktige och syndaren?* Kristendomen har vågat ställa honom der, har vågat luta mensklighetens en gång törnekrönta hufvud omedelbart intill Gud Faderns eget hjerta. Från den platsen allena kan han draga alla till sig. Denna dragning är den innersta rörelsen i all menlig odling.

33. Qvinnan och sedlighetsbegreppet.

Några tankar med anledning af Holger Drachmans roman »Tannhäuser».

Den är förträfflig denna den nyare tidens uppfinning att medelst grafiska framställningar åskådliggöra förhållanden, hvilka eljest endast medelst siffror kunna uttryckas. Eller är det ej med ett helt annat, mera närgående intresse, ni följer de krökande linierna på en sådan karta, än ni läser några hopade siffertal?

Tag t. ex. en grafisk framställning af nativitets- och mortalitetsförhållandena, eller folkundervisningen; följ de linier hvilka utpeka Stockholm såsom stående nära höjdpunkten i fråga om antalet årligen födda oäkta barn, samt årligen döda under $\frac{1}{2}$ års ålder, och ni kan ej hindra er från en känsla af aggande blygsel. Följ sedan en annan linie, som visar oss stå lika nära höjdpunkten i fråga om antalet läs- och skrifkunniga och ni röner en lika oemotståndlig känsla af glad stolthet.

Vore det lika lätt att mäta och räkna åsigtger och bevekelsegrunder som, de resultat de gifva i det praktiska lifvet, skulle de grafiska framställningarne få en ännu högre betydelse, en makt snarlik den hos sanningens trolspegel i sagorna. Om det t. ex. vore tänkbart att beräkna hur stor % af befolkningen, som begagnat den vunna kunskapen till fromma och huru många som begagnat den till förderf för sig sjelfva och andra, skulle säkerligen kartan få helt öfverraskande saker att teckna. Vore det möjligt att väga hvad man kunde kalla den sanitära ansvars-känslan och anteckna i hvad mån och hos huru stor % af befolkningen den befinnes »för lätt», samt dervid gifva en jemförande öfversigt af olika grupper så inom det offentliga som det enskilda lifvet; — t. ex. ecklesiastikdepartement, fattignämnder och sjukvårdsstyrelser, balgifvande familjer, modegalenska-

pens främjare, manliga så väl som qvinliga, middagsbjudare, kaffefrossare af olika klasser, slutligen, i en enda stor grupp, finare och gröfre kroghabituéer, och ni skulle få följa kartans linier i de djerfvaste mest öfverraskande språng, och dervid ej sällan känna er till mods som såge ni den egyptiske mordengeln närma sig er egen dörr, utan att der finna det röda korset, lifstecknet som säger honom att han intet har med er och era käraste att göra.

Eller tänk er att ni kunde mäta och uträkna höjden, bredden och djupet af *den allmänna sedlighetskänslan*; att ni kunde kartlägga åsigtorna om *rätt och orätt* endast på ett enda område: *förhållandet mellan man och qvinna*. Antag t. ex. att man kunde beräkna huru stor % af existerande åsikter rörande denna punkt grundar sig på likställighets- eller på sjelfskrifvenhetsprincipen i deras olika tillämpningar, och följ sedan i inbillningen linierna, som på den grafiska framställningen skulle utvisa alla vaxlingar i dessa åsikter. Hvilka invecklade figurer skulle de ej komma att beskrifva! Hvilka vackra men ytterst sällsynta stigningar mot den höga likställighetsprincip, inför hvilken synd är lika mycket synd hos man som qvinna. Hvilka plötsliga fall till den låga jämlighet, som förklarar synden vara för båda lika naturlig och därför lika tillåtlig. Och derimellan, hvilka ständiga snedsprång till höger och vänster, utvisande än deras antal, som vilja förbehålla åt mannen ensam syndens prerogativ, och än deras, som vilja öfverflytta till qvinnan denna tvetydiga företrädesrätt. Tänk er vidare de sällsamma slingrande linier som skulle utvisa deras antal, hvilka *hylla* den ena eller andra af dessa grundsatser, men *lefva* efter den motsatta. Ja, tänk er slutligen ett nät af olikfärgade linier, som utvisade de medelbara eller omedelbara följderna af den ena eller andra åsigtens numeriska öfvervigt, skönjbara på olika områden: helsoskicket, folkets materiella och intellektuella förkofran, allmänandan, fosterlandskänslan, familjekärleken, gudsfruktan, kort sagdt, på alla de områden af

ett folks lif, som taga något intryck af de rådande sedlighetsbegreppen: — Hvilken förunderlig karta skulle det ej vara! Och med hvilka förunderliga känslor skulle ni ej studera densamma!

Men en sådan der karta finnes ju icke, invänder ni. Och ni har rätt, så till vida som den icke står att få i bokhandeln. Men en sådan karta finnes likväl, och närmare till hands än ni tror. Osynlig utbreder den sin känsliga yta färdig att upptaga spåren af allt som göres, lefves och tänkes i samband med vårt ämne. Med osynligt bläck ritar den sig sjelf mellan raderna af hvarje tidning ni läser, hvarje ny visa som sjunges, hvarje roman som diktas, hvarje historiskt verk som skrives; ty den är i sjelfva verket ingenting annat än ett stycke af folkets historia, er och vår deri inbegripen. I sin helhet blir denna »magna charta» väl endast synlig för den allseende blicken, men styckevis kan hon skönjas äfven af oss; och ett helt litet stycke deraf är det, som vi här skulle vilja granska, med anledning af en bok, hvilken nyligen utkommit i vårt grannland, och der så väl som här väckt ett visst uppeende.

Vi mena romanen »*Tannhäuser*» af *Holger Drachman*.

Man läser denna bok med samma känsla som den, man skulle erfara af en dag tillbragt i Floridas sumpmarker. En bländande färgprakt, ett döfvande blomdoft; ett naturlif af en så hejdlös yppighet att det blir osundt; en växtlighet så öfverdådigt rik och så otuktad att den skymmer himlen; öfver det hela någonting narkotiskt — ett inflytande, som man ej helt kan undandraga sig, men som man halft blygs att underkasta sig — detta är det rådande intryck man erfar af boken och hvilket endast på några få punkter ger vika för en friskare stämning. Det förra intrycket utgår från och samlar sig omkring bokens hufvudperson, »Baronessen», en personifikation af lidelsen; det

senare utgår från »Marie Kolb», den kyskt älskande unga hustrun, hvars bild tecknas blott med några få men målande drag och framträder endast i två scener. Mellan de båda kvinnorna står Mariés make, sliten mellan den berusande lidelsen å ena sidan, pligten och en renare tillgifvenhet å den andra.

Att närmare redogöra för bokens innehåll kan ej ligga inom denna tidskrifts uppgift. Vi vilja här endast i förbigående påpeka att en bok, som skildrar frestelse och synd med en — ordet vill fram! — *förkärlek*, som spar intet för att göra dem rätt sköna och oemotståndliga, men affärdar det goda med några få rader och bygger dess slutliga seger på den svagaste grund, icke kan vara någon sund läsning för den oerfarna ungdomen. Andra vilja vi ej afråda från dess läsning, ty den är snillrik och äfven lärorik, det senare kanske i högre grad och på ett annat sätt än förf:n sjelf anar. Men vi tillråda att läsa den med samma vaksamhet hvarmed man skulle vandra genom ett tropiskt landskap, beredd att från de yppigaste blomstersnären finna skallerormen lurande, och viss att den inbjudande hvilan på mossbädden under de praktfulla upasträden skulle förgifta drömmarens lif.

Vi tillägga dessutom att man skulle göra orätt att taga denna bok till måttstock för halten af den snillrike förf:ns framtida skriftställarskap. Den som *kan* uppfatta och skildra en Marie Kolb skall icke länge stanna i den osunda luftkrets inom hvilken han här rör sig. Han skall inse att det sköna dock innerst är oskiljaktigt från det goda och det sanna; att man icke kan offra de senare utan att också offra något af det förra. Han har för mycket snille och för mycket mod för att dröja vid den simplare, oändligt lätta uppgiften att skildra blott den sinliga verkligheten, då den andliga bjuder honom i bredd dermed sina djupare och rikare hemligheter till lösning.

Boken är för öfrigt, med alla egendomligheter i framställningssättet, hvarken den första eller sista i sitt slag. Genren lä-

rer redan hafva vunnit en viss utbredning i Danmark och är egentligen blott en stickling af den moderna franska och tyska romanen omplanterad i ny jord. I en punkt skiljer sig dock Holger Drachman från sina medbröder på kontinenten. Han anser icke med t. ex. Paul Heyse att lidelsen, vare sig hos man eller kvinna, är i sin goda rätt då hon bryter med sedelagen; icke heller med t. ex. Octave Feuillet att sådana förbrytelser äro åtminstone i någon mån klandervärda både hos man och kvinna. Visserligen läser man Drachmans novell nästan till slut i den naiva föreställningen att dock denna tanke är »der langen Rede kurzer Sinn». Men nej! På de sista sidorna uttalas halft oförvarandes, men dock omedelbart af förf., ej genom någon af hans diktade personer, den åsigten att *bokens hjeltinna gjort rätt, som lefvat och handlat så som hennes natur bjöd henne, men att deremot hennes älskare skulle gjort orätt om han fortfarande följt sin natur och stannat hos den sköna fresterskan.*

Detta påstående var det, som genom någon oförtäckt idéförbindelse förde oss in i den vidtsväfvande tankegång, hvarmed vi började denna uppsats och hvilken tankegång vi här vilja återknyta med några spridda iakttagelser öfver den vexlande uppfattningen af rätt och orätt i förhållandet mellan man och kvinna.

Det kristna idealet för uppfattningen af denna fråga, så som det framstår i Jesu bergspredikan och i Hans vädjande till synderskans åklagare, ger icke rum för minsta tvekan. Här är intet åtskiljande mellan tanke och handling, ingen gradskilnad mellan mannens och kvinnans synd. Rätt och orätt gälla lika för båda könen.

Visserligen läres också denna sanning bland alla kristna folk, men huru *lefves* den? Lagen, seden, allmänna meningen, allt förenar sig i att upphäfva den och förlägga pligten att efterleva sedelagens bud nästan uteslutande till kvinnan, under det mannen med vissa inskränkingar lemnas att, såsom det heter, följa sin natur.

Faran af denna splittring af rättskänslan, denna haltande tillämpning af begreppet synd, ligger i öppen dag och aftecknar sig med eldskrift i de alldagligaste förhållanden. Och likväl är man frestad att anse detta vara den bästa och jemförelsevis renaste uppfattning af sedlighetsbegreppet, som vi, hvilka kalla oss kristna, ännu förmått tillegna oss.

Lägre står den ofta uppdykande åsigten att så väl man som qvinna opåtaladt må åsidosätta sedelagen då den kommer i strid med deras naturliga böjelser. Men om också mera olycksbringande är dock denna åsigt förklarligare. Dess anhängare rasonnera åtminstone följdriktigt; de betrakta människoslägtet såsom en helhet, lydande under en och samma lag och riktad på ett och samma mål, om ock detta föga höjer sig öfver djurets.

Men nu träder en tredje uppfattning fram, förklarande att *qvinnan* må fritt följa alla ingifvelserna af en lidelsefull natur och betrakta dess tillfredsställande såsom enda målet för sitt lif; men att *mannen* är skyldig att betvinga passionen under pligten och lefva för högre ändamål. Detta är, som vi redan nämnt, Holger Drachmans åsigt. Baronessan har gjort rätt, ja, hon har handlat sublimt (!) som lydt sin natur, denna natur, som hon sjelf ger den betecknande benämningen »blodet i mig», men som förf:n med ett vanligt missbruk af ordet kallar »kärlek»! Denna natur, som vid femton år hindrade henne att afvakta hans förklaring som hon älskade, och i stället förmådde henne att taga den rike baronen till äkta; som dref henne att vid dennes sida lefva ett osannt och trolöst, men enligt hennes egen uppfattning alltid älskande lif; som kom henne att med stegrad lidelse ånyo draga till sig honom, som hon i ungdomen älskat, utan den flygtigaste tanke på de band han för hennes skull slet, de löften han svek; denna natur som icke kunde lofva ens honom full trohet utan att affalla från sig sjelf; denna samma natur, hvilken slutligen störtar henne halft frivilligt i dödens afgrund — *har hon, enligt förf:n, gjort rätt i att följa!*

Men han, som efter en kort kamp gifvit vika för fresterskan, brutit sitt äktenskapslöfte och svikit sin tro; han, som säger sig älska denna qvinna, åtminstone, såsom hon sjelf föreslår, den korta tid hennes skönhet blommar, så högt som någon man kan älska (!), hvarför gör då ej han rätt i att följa *sin* natur och stanna hos henne, lemnande likasom hon pligten och troheten derhän?

Märk väl, vi sätta icke i fråga förf:ns rätt att skildra en qvinna, svagare mot lidelsens angrepp, vid sidan af en man med större om ock sent vaknad motståndskraft; vi sätta endast i fråga på *hvad grund han kan påstå att hvad som är rätt för henne vore orätt för honom?*

»Jag är en man!» utropar Anton Kolb i sitt svaga försvarstal för det rätta. Måne detta skäl är tillräckligt också i förf:ns ögon? Tänk er i så fall hvilken ny märklig linie vår grafiska framställning skulle få att uppvisa!

Huru som helst hafva vi här i korthet uppdragit grundlinierna af de stridiga åsigter om rätt och orätt i förhållandet mellan man och qvinna, som i vår tid göra sig gällande. Vi sade *stridiga*, men närmare sedt äro de tvänne åsigter, hvilka synas mest motsatta, den som ger mannen ensam, och denna andra som vill förbehålla qvinnan syndens privilegium, blott allt för eniga.

Å ena sidan gör man under den skenfagra förklaringen att qvinnan måste vara samhällets moraliska värn, organet för den sedliga lifsprincipen, hvarförutan samhällena ramla och folken dö ut, det tysta förbehållet att icke alla kvinnor skola fylla denna uppgift, men att det alltid skall återstå ett tillräckligt öfverskott af sådana som äro villiga att bygga upp hvad de andra rifva ned och färdiga att understödja den andra punkten af sedlighetsifrnarnes program: »Mannen följ sin natur»!

Å den andra sidan torde väl Holger Drachman och hans liktänkande vid förkunnandet af den motsatta lefnadsregeln likaledes förutsätta att ett stort antal, ja flertalet kvinnor skola

vågra att efterkomma den — kvinnor, ädla och sedligt sköna såsom Marie i Drachmans novell, utan hvilkas tillvaro yrkandet att mannen dock ytterst må vara pliktig att betvinga sin natur, skulle vara ett tal för döfva öron.

Ehuru skenbart så motsatta äro alltså de tvänne åsigterna helt enkelt hvarandras förutsättningar och understödja troget hvarandra. Deras försvarare finner man öfver allt, i lifvet så väl som i litteraturen, och försvaret inskränker sig till den tusen gånger upprepade satsen: »man måste ha förbarmande med den menckliga svagheten.»

Ja väl! men på hvad sätt? Så som Jesus inför den syndiga kvinnan och hennes åklagare? Eller så som, för att välja blott ett exempel, de moderna lagstiftare, mot hvilkas åtgärder för syndens förmenta hämmande Englands ädlaste kvinnor dragit i härnad?

Ämnet är motbjudande, men kasta dock en flygtig blick på de olika former hvarunder detta så kallade förbarmande med den menckliga svagheten uppenbarar sig. Tag t. ex. den danske diktarens halft svärmiska utgjutelse till förmån för synden; tag offentliga myndigheters uttalanden i *en kvinnas*, den engelska drottningens, *namn* till skörlefnadens försvar; tag i öfrigt ädla mäns eller ideelt syftande tänkares framställning af ämnet, t. ex. en Leckys, gående derpå ut att uppvisa såsom en *sedlig* nödvändighet tillvaron af ett öfverskott i uppenbar *osedlighet* lefvande kvinnor; tag slutligen den hos unga förförda barn inplantade och af dem troget upprepade satsen, att de och deras medsystrar i eländet äro de sublimes offren för familjelifvets helgd och de hederliga kvinnornas dygd! Tag alla dessa skenfagra eller ohöjdt framträdande satser till syndens försvar, och föreställ er om ni kan, hvilka svarta spår de skola afteckna på den karta vi tänkt oss, och huru de skola inverka hämmande, smutsande, beljugande, förvridande, på allt rent och sannt, med hvilket de komma i beröring.

Vi vilja ej fortsätta den mörka skildringen. Denna enda blick, öfverfarande och sammanställande de mest skärande motsägelserna i detta det 19:de århundradets sedlighetsbegrepp, hemtade ur några på vår bokhylla händelsevis sammanförda arbeten, ger tröstlöshet nog; ett djupare inträngande vore outhärdligt. Väl kunna några få svaga ljuspunkter skönjas i mörkret som inhöljer denna fråga, och vi hänvisa till Magdalenahemmens berättelser, och till en liten skrift benämnd »En ropandes röst», dem, som närmare vilja intränga i desamma. Men hopp om en *verklig* reform, *en rening af allmänna tänkesättet*, finner man blott i en enda tanke — *den att det nuvarande sedlighetsbegreppet*, så som vi här tecknat det, *uppbäres egentligen blott af halfva människosläktet*; att qvinnan ännu knappast höjt sin röst i denna fråga eller insatt i kampen mellan rätt och orätt på detta område några andra krafter än det tåliga bärandets, den tysta för-låtelsens; kraften hos axplockerskan, som på det förhärjade fältet upphemtar den torftiga efterskörden.

Men tänk er nu att den stumma skulle få en röst med i frågan; att den svaga skulle få mod att taga en afgörande del i striden, i stället att blott vårda sig om fallne och sårade, eller begravva de döde, och föreställ er huru detta skulle förändra vår karta! Tänk er hur den friska tillströmningen af nya verksamma krafter skulle komma det rättas linier att småningom stiga, och i samma mon det orättas att sjunka, icke blott på sedlighetsbegreppets närmaste område utan på alla dessa andra, hvilka af dess halt och art taga något inflytande, det är, på folkets hela lifsområde. Tag sedan, kära läsare, denna tanke med såsom sammanfattningen af allt hvad vi här språkat med hvarandra, och bed om kraft för nordens qvinnor att bidraga till dess förverkigande!

Esselde.

34. En ros.

Skizz.

Det var full skymning. Hon satt i gungstolen i sin mans rum, på samma ställe der hon alltid brukade sitta under qvällens långa timmar, sedan den lilla somnat och allt blifvit stilla i huset. Gardinerna voro uppdragna, och hennes vemodiga blick stirrade ut i den af stjernljuset svagt upplysta rymden. Händerna hvilade sysslolösa i hennes knä, kindernas genomskinliga hvithet kunde skönjas till och med i den djupa skymningen, och den rörelse, hvarmed hon matt då och då strök tillbaka det rika svallet af bruna lockar från sin panna, hade uti sig någonting af hopplös öfvergifvenhet, som var högst rörande. En betjent bar in den tända lampan i salongen utanför, men då en smal stråle derifrån föll in genom den på glänt stående dörren, vände hon sig blott bort med en trött åtbörd och suckade. Så satt hon omkring en timme lika orörlig, lika tyst, då steg hördes i trappan och någon hastigt inträdde i våningen. Blodet rusade häftigt upp i hennes ansigte, och hennes hjertas starka slag betogo henne nästan andedräkten, men hon reste sig hastigt och slog upp salongsdörren med ett gladt: »Ack Arvid, är du hemma!»

Men det var ett fruntimmer, som skyndade emot henne, och svårt vore att beskrifva den ton af sviken väntan, blandad med glad öfverraskning, hvarmed hon kastande sig i den ankommandes armar utropade: »Mamma, du här!»

»Jag kunde icke invänta sommaren, min älskling», sade den äldre damen, i det hon aflade sina öfverplagg, »jag greps af en sådan oro öfver dig, att trots pappas alla invändningar, gaf jag mig af helt allena. Och Margareta», fortsatte hon dragande den unga frun ned på soffan bredvid sig, »nu får du icke dölja något

för mig. Tror du, att modersögat och modershjertat kunna be-
dragas? Hvar äro min flickas alla friska rosor? Hvart har gläd-
tigheten tagit vägen, som jag förgäfvos letat efter i dina bref?
Margareta, älskade barn, jag måste veta hvad som fattas dig.»

Och den gamla frun fattade dotterns båda händer och såg
henne med öm oro i ansigtet.

Hvilken ansträngning kostade det icke att tillbakahålla tår-
arne, som med våld ville tränga sig upp i dessa stora, eljest
så tårlösa ögon; hvilket hjeltemod att nu afhålla sig från att
kasta sig till detta trogna, hulda sköte, att få de blödande såren
åtminstone för tillfället förbundna af dessa lena, ömma, varsamma
händer! Hon kämpade en sekund, och hon vann.

»Stockholmsluften alstrar inga rosor, mamma», sade hon med
ett leende, som egentligen genom sin lilla konvulsiviska ryckning
i mungipan var sådant att det kunde slita hjertat ur bröstet på
en moder. »Och du vet jag hade alltid litet anlag för bleksot.
Men nu, ack mamma, nu skola vi ha en skön afton tillsammans.
Du måste berätta mig om allt hemifrån. Jag skall blott ringa
efter thé, och sedan skola vi vara helt ostörda och lyckliga.»
Och hon kysste henne upprepade gånger. Ja, då hon var på
väg till klocksträngen, vände hon om på halfva golfvet, tog den
gamlas ansigte mellan båda sina händer, som man skulle gjort
med ett barn, och kysste henne om igen. Det föreföll som om
deras roller vore förbytta. Margareta med sitt unga bleka an-
sigte, med sina stora tankfulla ögon och det uttryck, som det
tysta bärandet af en omätlig smärta förlänar, föreföll betydligt
äldre än den lilla, i allmänhet glada och fryntliga gumman fram-
för henne; så sannt är det, att det är i de erfarenheter, lifvet
medfört åt hjertat snarare än i årens jemna lopp, som lefnads-
åldern ligger förborgad.

Sedan de gått ett slag genom våningen, uppehållit sig en
stund med att betrakta lillan, som redan inslumrat i sin vaggga,
och thébordet blifvit inbjudande ordnadt, slogo de sig ned fram-

för detsamma, och den vänliga, innerliga moderns språklåda var redan i full gång. Det var ju tusen småsaker att berätta om far och syskon, och som Margaretas hågkomster från hemmet tände en lifigare glans i hennes ögon och framkallade en friskare färg på hennes kinder, söfdes de moderliga farhågorna för en stund. Men då Margareta fattade thékannen för att servera sin mor, utropade denna:

»Nej, låt oss för all del vänta på Arvid, det vore skada, om han skulle gå miste om ett så förtjusande kotteri.»

»Arvid kommer icke hem i afton», sade Margareta sakta och vände bort hufvudet.

Modern kastade en snabb blick på henne, men sade i sin vanliga fryntliga ton:

»Nå ja, jag får väl helsa på honom i morgon då. Du slipper mig icke så snart, när jag nu en gång kommit hit, och det är ingen fara för, att icke vi två skola ha treffigt på tu man hand.»

Margareta kunde ej låta bli att lägga sin hand på moderns med en liten tacksam tryckning för hennes godhet att icke begära någon förklaring, och den goda själen måste svälja åtskilliga gånger, innan den förargliga, envisa rösten ville komma i sin jemn-vigt igen.

»Arvid är så god, som du vet, mamma. Han vet ej, hur väl han vill mig. Han föreslår allt möjligt för att förströ och glädja mig, och min opasslighet oroar honom mycket. Hvad han skall bli glad att få se dig.»

Och så blef det under förtroligt samspråk afton, och den unga frun gick till hvila. Till hvila — ack, var det någon hvila i denna långa väntan, timme efter timme? Det var så tungt att påtaga oket igen efter den lilla glömska af sig sjelf, som de landtliga bilderna från barndoms hemmet framkallat. Hennes man hade föreslagit att bebo sitt eget rum för att ej störa henne, då han kom »litet sent hem», som han med ett leende och en kyss

kallade det, men hon kunde höra, då han gick genom tamburen. Hvilket knäpp i huset kunde hon dessutom icke höra, der hon låg med hvarje fiber spänd, med hvarje nerv i öfverretning.

Hon betviflade icke hans kärlek, hon fruktade icke otrohet; nej, usel var hennes Arvid icke. Men ungtkarlslifvets vanor var han för svag att bryta, ungtkarlslifvets sällsksbröder drogo honom med vänliga händer nedåt — utföre — hvarthän? —

Sådana voro hennes nätter, tills äntligen några osäkra steg öfvertygade henne, att han var återkommen. Hon hörde ett fubblande med nyckeln, hon hörde litet rammel med stolar, och sedan blef det tyst, och hon kunde våga falla i en orolig slummer.

Och morgonen! — med punchångorna förpestande hans rum, med den tunga sömnen långt fram på förmiddagen, med de svullna, rödsprängda ögonen, med den bleka, slappa hyn. Kunde hon älska, ack, kunde hon älska? det blef frågan — det blef ångestropet ur hennes sargade hjerta.

Det var långt lidet fram på förmiddagen, då han inträdde i salongen, der hon satt och arbetade. Erfarenheten hade lärt henne att ju värre natten varit, desto frimodigare och muntrare uppträdde han inför henne morgonen derpå, och detta faktum, som för en mindre fint anlagd natur än hennes skulle förefallit som höjden af förhärdelse, utgjorde deremot snart sagdt hennes enda källa till hopp.

Modern hade redan gått ut att besöka några släktingar, och Margareta var helt allena. Han kom med glad frimodighet fram och kysste henne och började med sin vanliga sorglösa glädtighet att prata om hvarjehanda. Hon underrättade honom om det kära besöket, och han uttryckte sin saknad att icke ha varit uppe tidigt nog att bedja svärmodern välkommen, innan hon gick ut.

»Men du ser blekare ut än vanligt, min älskade», sade han slutligen ömt. »Har icke ens öfverraskningens glädje förmått att

skaffa tillbaka en svag erinring om min Margaretas friska färg. Vi skola i sanning försöka Marstrand i sommar. Och du måste dagligen ut och åka, käraste; hvarför sitter du så mycket inne, då du vet, att friska luften är så nödvändig för dig? Är det lillan, som binder dig så träget vid hemmet, eller är det dig kanske omöjligt att ens för ett ögonblick skiljas vid din kära törnros», tillade han skrattande.

»Skratta icke åt min svaghet för den blomman, Arvid», sade hon med en suck och en blick mot fönstret, der en halft förvissnad törnros stod, »du vet, jag fick den af dig på min bröllopsdag.»

»Nå ja, — men icke får den stjäla glädjen från min älskings hjerta. Jag kan ju gifva dig en lika vacker i stället, om denna skulle dö.»

»O! men det är icke detsamma», utbrast hon lifligt och rodnade. »Jag sade den, den dagen, att den skulle blomstra, som min unga lycka, och den var så frisk och fager. Men se nu. Jag spritar den dagligen med friskt vatten, jag flyttar den i solljus, och jag flyttar den i skugga, jag skulle vilja andas in min egen andedrägt uti den för att få den att lefva — men likafullt dör den så långsamt men så säkert; ack, det förefaller mig stundom, som om den skulle vara förbunden med mitt eget lif.»

»Det är ju barnsligheter, Margareta, sjukliga inbillningar», sade han, ehuru det låg ett sorgset tonfall i rösten. »Men du skall få se, vi skola försöka ett experiment, som du ännu ej användt. Vi skola omplantera den. Johan, hemta upp en korg god jord från orangeriet midt emot, men fort», ropade han utåt betjentkammaren.

Hon reste sig upp, slog armarne om hans hals och lyfte sina fuktiga ögon mot hans ansigte: »Tack Arvid», sade hon sakta, »ja, kan någon rädda den, så skall det vara du.»

Han tryckte henne mot sitt hjerta, och för första gången drog en skugga af djupt allvar öfver hans panna, då han kände hur späd och fin den älskade gestalten blifvit, men han jagade

hastigt bort allvaret och sade glädtigt: »Och nu till verket. Först lossa vi jorden helt varligt från kanterna med en knif. Annette, ett skärbräde, om jag får be», (åter med hufvudet ut genom dörren) »och jorden i ett stort stenfat, så der ja — nu är allt i ordning och nu börjas operationen.» Hon satt i soffan och följde med glada blickar hans rörelser, der han stod vid bordet framför henne, vacker och ifrig. Han lossade växten helt sakta från kanten, det gick förträffligt. Derefter knackades jorden försigtigt från roten i den tomma kukan. Men då det första lagret rasat ned, och roten blef synlig, slingrade sig en lång och vidrigt tjock mask fram mellan hans fingrar.

»Jag visste det», ropade hon. »Hvad hjälper all ömhet och all yttre vård, då en mask gnager på sjelfva roten!» Och hon sjönk till baka mot soffan, under det en dödlig blekhet spred sig öfver hennes ansigte, och hon tillslöt ögonen som färdig att svimma. Han stod ännu med växten upplyft midt framför henne; masken kröp ut och in mellan de knöliga rötterna, och den unge mannen kastade en lång blick på sin hustru. Det var en tafla, som kom honom att rysa. Men helt tyst rengjorde han roten och satte rosen varsamt ned i den nya kukan, hvarefter han ömt och sorgfälligt omgaf den med frisk, god jord.

»Den är borta nu, min vän», sade han sedan. »Nu kan du utan fruktan och kanhända med något hopp slå upp dina ögon.»

»Förlåt min svaghet, Arvid», sade hon, »kanhända min vidskeplighet. Och nu tillsammans in till lillan! Hon blomstrar i stället skönare än den fagraste ros.»

Ljusen voro tända i salongen, och några qvinliga vänner till Margaretas moder hade kommit för att helsa henne välkommen. Sedan den unge äkta mannen med vanlig glädtig artighet en stund samspråkat med dem, började han att gå fram och tillbaka ute i salen. Margareta, som oupphörligt ömsom sett på sitt ur och

ömsom lyssnat till de manliga och kraftiga stegen, gick slutligen ut till honom.

»Blir du hemma hos oss denna afton, Arvid», sade hon blygt seende upp i hans ögon.

»Denna afton och alla kommande aftnar, min Margareta.»

»O! det är icke möjligt! Det kan aldrig vara ditt allvar.»

»Visste du icke, att du är min käraste ros», sade han ömt. »Sätt hit ditt lilla öra, skall du få veta skälet till mitt beslut.»

Och då hon lutade sitt hufvud mot hans mun, hviskade han: »Jag har ingen lust att mörda, om jag ock haft lust att roa mig.»

»Men skall du kunna försaka dina nöjen för min skull?», sade hon tvekande.

»Det kan vara fråga om, hur mycket det är för min egen», sade han tankfullt. »Det gifves många sätt att dö, Margareta, och hvem vet, om ej masken gnagit sig fullt ut lika mycket in i mina lifsrötter, som i dina, om det fortfarit på detta sättet.»

»Och är det riktigt säkert?» frågade hon, darrande af onämnbär fröjd.

»Så visst som jag brukar vara en man, som kan stå fast bakom ett ord.»

»Ack, Arvid, jag ville tro dig, men det kännes en räddhåga i mitt hjerta, ty hvad äro väl en menniskas föresatser i frestelsens ögonblick? Men bort med alla farhågor från denna sälla stund», sade hon, skakande sitt vackra hufvud. »Ser du, min vidskepelse hade ändå en liten grund», fortsatte hon leende. »Det var ändå hos min kära ros, som fröet till min lycka låg förborgadt.»

De hade sakta gått fram till fönstret, han med armen om hennes lif.

»Tack, du kära ros!» Och hon böjde sig smekande ned öfver den.

»Margareta, säg icke så», sade han skakad, »vill du taga gåfvan af min ånger öfver förspilda år, och löftet om min bätt-

ring för de kommande, till välsignelse, så se litet högre upp, då du tackar därför.»

Hon vände sig emot honom och såg med frimodig blick upp i hans ansigte.

»Är det så», sade hon. »Ja då tror jag dig. Då försvinna mina farhågor, då är jag lugn för våra kommande dagar.»

Och hon lade, trygg som ett barn, sitt hufvud mot hans bröst, knäppte händerna tillsammans och såg upp mot den stjernljusa himmelen, i det hon hviskade:

»Tack, Herre Gud!»

Amanda Kerfstedt.

35. Dansk litteratur.*)

Det händer ofta att de böcker, som komma med den vid jultiden vanliga boköfversvämningen (hvilken dock i år till följe af en arbetsinställning bland sättnarne blef här i Kjöbenhavn mindre våldsam än annars) och som man för ögonblicket läst med intresse, redan kort tid efteråt sjunkit så djupt i glömskans ström, att det fordras särskild anträngning för att hemta upp dem igen. Lyckligtvis finnas härifrån denna gång några undantag. En bok, som länge väntats med en viss spänning är den delvis utkomna: »*Livserindringer og Resultater*» af *M. Goldschmidt*. Första delen af denna bok innehåller förf:s lefnadsteckning af honom sjelf. Det är en kännetecknande skilnad på denne och tvenne andra mäns »memoarer», hvilka äfven utgifvits 1876, nämligen *A. F. Tschernings* och *Abrahams*. Under det man af dessa väntar och verkligen får värderika upplysningar om deras politiska och litterära

*) Med förf:s tillstånd öfversatt från hans till red:n benäget insända manuskript.

samtida, så är det något helt annat man söker hos den framstående författare, hvilken ovilkorligen sjelf blir medelpunkten för vårt intresse. Det är i öfverensstämmelse härmed som Goldschmidt tagit till sin uppgift att visa oss, icke blott huru ett skaldeverk kommer till, men också huru skalden växer fram ur människan, huru han finner och befriar sig sjelf genom sin diktning, huru det, som han personligen genomlefver, i renad och förädlad gestalt genomgår hans skapelser. Med förunderlig noggrannhet skildrar han oss sin utveckling under de första barnåren, och vi få se att vi hafva denna tids intryck att tacka för något af det skönaste han gifvit oss. (Första delen af »Arvingen», »Min Onkels Tömmerplads».) Han berättar oss sin kamp i ungdomen, då hans starka slägtkänsla (Goldschmidt är som bekant jude) täflade om väldet öfver honom, med förnimmelsen af att han hade sin plats midt i arbetet för den danska friheten och folkandan. Vi se huru hans egendomliga ställning till dessa olikartade strömningar gaf honom en pinsam känsla af ensamhet, som slutligen samlade sig till ett utbrott, hvilket blef sista kapitlet i hans första roman »En Jøde». Ehuru detta kapitel — som blef skrivet innan han tänkt på boken i dess helhet — är fullt af bitterhet och efterlemnar ett mycket smärtsamt intryck, så kan likväl ingen läsa boken utan att gripas af andlöst deltagande, och ingen, som läst den, kan någonsin glömma den. Det halft ofrivilliga sätt på hvilket den tillkom visar, mer än något annat, huru föga man får fatta det bokstafligt när föf:n berättar oss att hvad han blifvit det har han »læret sig til», det har skett mindre genom inspiration, än genom personlig ansträngning, genom viljekraft. — Helt säkert egde hans begåfning flera möjligheter än de flesta andra människors; han kunde omvexlande utmynta sin rikedom i politik, satir (till »Corsaren») samt skriva estetiska och etiska afhandlingar om alla möjliga ting i himlen och på jorden (i månadsskriften »Nord og Syd» t. ex.), men skald blef han dock endast derföre att han *var* det, och man ser stun-

dom att det går dem illa, som i kraft af energi och vilja ämna »lære sig til» en skaldeådra. Det mest slående i den bild Goldschmidt ger oss af sig sjelf är, utom den från den tidigaste barn- domen starkt utvecklade mottagligheten för intryck samt förmågan att skarpt fasthålla dessa, hans blida, stämningsfulla sinne. Att qvickhet, skarp och bitande som hans, till underlag måste ega något snart sagdt bittert, det kan man veta af sig sjelf, men att också de böljande, skiftande stämningarne, som isynnerhet i hans små berättelser verka så intagande, till den grad beherrskat hans eget lif, som det framgår af lefnadsteckningen, det har man icke föreställt sig; kanske därför att man i allmänhet icke lägger vidare märke till det sakförhållandet, att en sann skald blott kan skriva om det, som verkligen lefvat hos honom sjelf, och att det som gör en människa till diktande just är föreningen af det stämningsfulla sinnet och den verldserfarenhet, som gör det möjligt att bilda sig en sjelfständig lifsåskådning. Ty med en dylik framträder Goldschmidt i detta sitt verk. För honom är der icke hufvudsaken att berätta sitt lufs historia utan att utveckla den filosofi, som han under sitt lif bildat sig. Mot detta mål går han från början till slutet i biografien, men först den ännu oafslutade andra delen innehåller förklaring af hvad han menar med sitt lufs »resultater». Man känner delvis hans åskådningssätt från hans tidigare arbeten; man vet att han har en allvarlig, etisk uppfattning af lifvet och dess pligter, att han fordrar obetingad underkastelse under den eviga rättfärdigheten, som han personifierar under namnet Nemesis, och att han i motsats till en del nutidsförfattare gör människan ansvarig för hvad hon sjelf ur sitt öde låter framgå. Men i hans senaste arbete framträder denna hans åsigt icke blott som en personlig öfvertygelse eller en poetisk tillfyllestgörelse af längtan efter rättfärdighet och fullkomlighet, utan som »resultat» af lärda granskningar, som en sammanhängande filosofi, ett försök till lösning af lifvets gåta. I hvad mån detta försök skall bringa ljus och

klarhet till andra kunna vi icke afgöra, men i en tid som vår, då en hvar af oss är böjd för att bilda sig sin egen religion, har ett sådant uttalande från en författare och tänkare som Goldschmidt själfklart stora kraf på vår uppmärksamhet.

Den yngre diktarskola, som håller på att bilda sig i Danmark, gifver allt flera lifstecken ifrån sig. Det är, som bekant, först doktor Brandes hvilken, genom sina föreläsningar öfver den utländska litteraturen, har dragit uppmärksamheten till den nyare franska skolan, om till gagn eller ogagn för hemlandets litteratur, derom äro meningarne mycket delade. »*Fru Marie Grubbe, Interieurer fra 17de Århundrede*» af *I. T. Jacobsen* är ett framstående exempel på detta de nyare franska författarnes inflytande. Hufvudpersonen i denna bok är en historisk figur, som redan blifvit ypperligt behandlad af tvenne bland våra främsta skalder: St. Blicher i »*En Ladsbydegns Dagbog*» och H. C. Andersen i en liten berättelse kallad »*Hønsesrethe*». Hr Jacobsen har dock egnat både åt tiden och sin hjeltinna ett mycket djupare studium än sina föregångare. Marie Grubbes tragiska öde (hon var gift trenne gånger, först med Norges ståthållare, kungens bror och sist med sin kusk) har kommit förf:n att för sig ställa tvenne uppgifter: den ena att skildra tidens råhet och dess inverkan på personligheterna, den andra att gifva en psykologisk förklaring på en begåfvad qvinnas fall och sjunkande från den ena förnedringen till den andra. Man ser huru väl detta ämne skall lämpa sig för en modern realistisk författare och det kan icke nekas att hr Jacobsen begagnat det med talent. Efter att hafva nedlagt ett ofantligt studium på att sätta sig in i tidsålderns tänkesätt och dess språkliga egendomligheter, gifver han oss den ena ohyggliga scenen efter den andra, isynnerhet ur adelns lif. Der är landtadelsmannen, Maries far, som dricker presten under bordet, grälar med sin älskarinna och låter sin unga dotter växa vildt tills hon, vek och outvecklade, kastas i förderfvets gap. Der är Ulrik Kristian, hjelten från Kjöbenhavns belägring, som

använder sin sista timma till hädelser mot Gud och med värjan jagar presterna från sin dödsbädd, tills en af dem — en hans egen själafrände — har mod nog att slå knytnävarne i bordet och läsa lagen så allvarligt för honom att han ger med sig. Der är Marie Grubbe sjelf, halft jungfru, halft barn, som från fönstersmygen upptar i hjerta och själ bilden af Ulrik Kristian, som för henne synes vara ett förkroppsligande af allt det stora i tiden, af hjeltomod och fosterlandskärlek. Der är en hel skatt af bref, så historiska, som om de omedelbart framletats ur gamla dragkistors gömslen. Det är ett lif, en färg öfver alla dessa skildringar, hvarigenom intresset fångslas och det kalla intryck minskas, som man erfar af det högst objektiva sätt på hvilket bokens personer behandlas. En författare af denna skola älskar nämligen icke sina personer, han har knappt medlidande med dem. I enlighet härmed se vi Marie Grubbe gå emot afgrunden utan någon synbar kamp för att bevara sin själsrenhet, för att frälsa sitt bättre jag. Fort nog glömmer hon det sår hennes hjerta mottog vid Ulrik Kristians dödssäng, öfverlemnar sig åt ett nytt kärleksrus och låter nästan omedvetet sina ögonblickliga ingifvelser föra sig från fall till fall. Hon är en af de qvinnor hvilkas inflytande blir ödesdigert för en hvar som kommer dem nära, men mest ändock för dem sjelfva. Vi känna dem redan väl genom utlandets författare och vi veta intet, hvilket ger en mera hopplös föreställning om de mörka makter, som råda i lifvet, än en sådan skildring. Är det väl nog när en författare visar oss huru svag menniskonaturen är? Kanna vi icke öfver afgrunden få sigte på en skynt af himlen? Marie Grubbes trohet mot sin tredje man innehåller icke något försonande, ty den synes framgå mera af en slö underkastelse, en känsla af att hon nått det sista trappsteget af förnedring, än af någon förädlande kärlek, någon omgestaltning i begreppen om pligt och rätt. Ej heller gifver oss hennes samtal med Holberg, hvilket — traditionen likmä-

tigt — avslutar boken, (såvidt vi kunna se) det rätta, förlösande ordet.

En annan af våra yngre skaldar *Holger Drachmann* har redan länge sedan vunnit ett namn. Han är visserligen från samma håll påverkad, men eger så mycken friskhet och egendomlighet att han icke lätt låter binda sig af främmande förebilder, eller inordna sig under något system. — Det är alltid något ämne till glädje i hvad han skriver; också alltid något att tadla både för vänner och fiender. Att han är en utomordentligt begåfvad lyriker är tillräckligt lagdt i dagen af de dikter, i hvilka han sjungit ut sin ungdomliga kamp och jäsning. De små noveller af honom, som offentliggjorts i »Det nittende Aarhundrede», visa att han också som prosaförfattare kan frambringa något i vissa fall utmärkt. Af de tre, som i vinter utgifvits under titeln *Ungt Blod*, utmärker »Najaden» sig isynnerhet genom sin formskönhet, »Toskud» mera genom ett rikt och verkligen egendomligt innehåll. Som romanförfattare anses Drachmann icke lika lycklig. Hans första stora berättelse: *En Overkomplet*, som utkom i fjol läses dock med intresse, ty jemte den äkta Drachmannska våldsamheten och kanske ytligheten talar der allt igenom en lika äkta Drachmannsk ärlighet och värme, som ovilkorligt griper vår medkänsla. Hans sista bok *Tannhäuser* har visserligen rönt ett mera gynnsamt emottagande, men äfven den är full af brister, som falla så lätt i ögonen att de knapt behöfva utpekas*). Blott en måste vi framhålla. Mot vanan låter Drachmann sin hjälte, sedan han först gifvit efter för kärlekens oemotståndligt dårande makt, hamna i familjelifvets frid, låter honom från fantasiens lockande verld vända sig till ordningens och arbetets. Detta är i och för sig förträffligt, och det pinsamma intryck, som de flesta nutidsromaner efterlemnna, härflyter just af att en dylik högre syn aldrig kommer — förr än för sent. Men det har icke lyc-

*) Se föregående art. »Om Qvinnan och sedlighetsbegreppet».

kats Drachmann att framkalla någon verklig försoning. Vi kunna åtminstone icke förstå den man, som kan trösta sig i sin hustrus fann omedelbart efter det han sett sin älskarinna gå i döden för hans skull; ja, icke blott trösta sig, utan ana att det förflutna skall göra honom »stark och stolt (!) i livvets strid». Icke heller kunna vi uppskatta det slags qvinliga kärlek, som öppnar sin fann för att mottaga syndaren i samma ögonblick, som han lagt ifrån sig medtäflarinnans knapt afkylda lik.

Drachmann är i allmänhet, efter vår åsigt, minst lycklig i sina qvinliga karakterer. Hans »damer», sirener och förförerskor äro i stil med Turgenjevs, Cherbuliez' m. fl. men stå långt efter dem både hvad angår damen och förförerskan. Blott i »To skud» har han gifvit oss en egendomlig och sann *qvinna*, men det är här mera det äkta menskliga än det särskildt qvinliga, som gör denna gestalt så tilldragande.

När, trots det förfelade slutet och åtskilliga andra missteckningar, det likväl är så mycken poesi och stämning i »Tannhäuser» att man på sina ställen blir helt betagen deraf, kommer detta sig dels till följe af den sanna och varma känsla, som uttalar sig i densamma, men dels (och isynnerhet) af de många sköna poem, som äro inlagda i berättelsen. En del af dessa skulle kanske taga sig än bättre ut, skilda från den icke alltid lyckliga bakgrund handlingen ger dem. Så t. ex. sången med det präktiga omqvädet: »Men over over skyerne er himlen altid blå.» Ty just det befriande, som genom dessa ord uttryckes, sakna vi som totalintryck af boken, och det är denna brist som gör att den ej bättre än sina in- och utländska föregångare vet att lösa knuten, att försona pligten med böjelsen, de individuella krafven med den hänsyn man är skyldig samfundet.

Om vi nöja oss med ett flyktigt omnämnande af nya arbeten, sådana som dr. *Schandorphs* alltför realistiska berättelser »*Fra Provindsen*», *Hother Tolderlunds* också realistiska men långt mera fina och måttfulla skizzer »*Fra Syd og Nord*», en

diktsamling af *Ernst v. der Recke*, en samling danska »Folkeeventyr» af professor Grundtwig m. m. för att omtala tre större berättelser af qvinliga författare, är det icke därför att vi sätta dessa högst i värde, men därför att de synas oss vittna om en sträfvan som förtjenar erkännande. *Fru Johanne Schörring* har redan förut väckt intresse genom en del friska och fina små berättelser. När hon i fjol pröfvade sina krafter på ett större arbete, blef detta icke rätt lyckadt, men i år glädja vi oss åt att hos henne spåra verkliga framsteg. »*Fra Vår til Höst*» är berättelsen om en qvinnas utveckling genom kamp och försakelse till frid med sig sjelf och världen. Ämnet lämpar sig ej illa för förf:n; hon har psykologisk blick och förstår skildra ett känslolif fint och träffande. På några ställen upprullar hon genom skildringen af sin hjeltinna en verklig själsmålning, men hon förstår ännu ej att rätt handtera den större apparat af personer, som romanen fordrar. Nästan alla hennes bipersoner lida af öfverdrift och onatur; väsentligen beror väl detta deraf att hon ej användt nog omsorg och arbete på dem, att hon försöker fylla fordringarne på en sann och realistisk skildring genom att i dikten allt för omedelbart införa verkliga personer och upplefvade tilldragelser. Den största bristen i hennes bok är saknaden af en fast ståndpunkt. Hon erkänner sjelf i slutet att hon icke velat skildra en framtidsqvinna och hon tilldelar i berättelsen den s. k. qvinnoemancipationen mer än ett ärligt menadt sidohugg. Det är derföre följdriktigt när fru Schörring ögonskenligt ledes af sin sympati till motsatta sidan, men hon borde då också i sin hjeltinna hafva framvisat en förebild i den af gammalt s. k. qvinligheten, en sådan förebild, som ej ens emancipationens förkämpar kunna neka sitt erkännande. Hennes *Aurora* har emellertid en hel del af den nya tidens fel, utan att vara nog lycklig att ega dess företräden. Hon eger sjelfkänsla i ej ringa grad och hennes längtan efter personlig lycka är stark nog för att hos henne en ny kärlek kan aflösa den

första allt uppslukande lidelsen. Det är icke hennes hjertas trohet mot den döde älskaren, utan blott det vedertagna begreppet om de band, som det passande lägger på en qvinnas tunga, hvilket hindrar henne från att göra en man lycklig och sjelf tillfredsställa en »sann qvinnas första, bästa, djupaste äregirighet» — den att gifta sig. Har fru Schörning velat närma sig realismen? Det fordras emellertid ett djupare studium för att en författarinna, som snarare synes anlagd för den mer känsliga och ideella diktarten, kan gripa så fast in i verkligheten. Det fordras mera hängifvenhet åt sitt ämne och en mera helgjuten lifsåskådning för att kunna frambringa en nutidsroman.

En äldre författarinna *Elisabeth Martens*, känd genom sina studier öfver qvinnans lif («Hvad er livet?» «En kvinde») har i »*Sangerinden*» velat skildra de faror en ung flicka går till mötes när hon vill vika från den för qvinnan i allmänhet utstakade vägen; när hon, förtröstande på sin begåfning, utan skydd vill våga följa sin hänförelse för konsten och göra denna till sin kallelse. Det är kanske alltför bjert när författarinnan ställer sin hjeltinna uti den allra värsta omgifning, men hon skildrar utan tillgjordhet oskuldens seger öfver lasten och berättar på ett anslående sätt huru den unga flickans rena medvetande håller henne upprätt under deras misstro, som hon mest älskar. Det hvilar en lugn harmoni öfver denna bok, som gör dess läsning behaglig och den utomordentliga bredden motväges något af det naturliga, lättlästa språket.

Denna sista anmärkning kunde omvändas när talet blir om *Laura Kielers* berättelse: »*Everil*». Författarinnan är sjelf född i Norge, bokens hjeltinna härstammar från Sverige och blir gift i Danmark; boken är också skriven på ett skandinaviskt bland-språk. Men stilen är rask och liffull, hvarför man lätt glömmen den mindre goda språkbehandlingen. Det är en qvinnas motgångar i äktenskapet, hennes förlorade illusioner och hennes slutliga seger öfver sin blaserade mans förnäma lifsåsiget som

förf:n velat skildra. Ehuru delar i denna bok äro förfelade och förf:n tydligt nog ännu icke varit sin uppgift vuxen, ger »Everib» goda löften för framtiden. Laura Kieler skrifver med lif och friskhet och den kärlek till sitt ämne, som ju är ett af de främsta villkoren för att vinna läsarens tillit och intresse.

På Kjöbenhavns teater hafva en del originalstycken uppförts. Det enda med litterärt värde är: »*Den förvandlade Kongen*». Ämnet är taget ur en gammal, ursprungligen italiensk sägen, men öfverfördt på Siciliens förste norrmanne konung. Denne lider af högmodsgalenskap. Förgäfvos varna hans gamla kamrater honom att ej störta sig och sitt nyvunna rike i förderfvet genom stormodigt pockande på egen kraft. Kungens sjelftillit stiger ända derhän att han utmanar sjelfva himlen. Då kommer hans goda engel, hans eget bättre jag, antager hans skepnad och medan den rätte konungen blir iklädd narkåpan och af sina tjenare behandlad som narr och usling, handlar engeln i hans ställe, befäster genom kloka medgifter till folket konungens makt och visar honom skilnaden på en regent, som förstår att böja sig för den lag han sjelf gifvit, och en nyckfull tyrann, som älskar makten för dess egen skull. Konungens käreasta är den enda, som ännu tror på honom och då han upptäcker att äfven i detta förhållande hans kärlek jemförd med hennes varit sjelfviskhet, blickar han för första gången ned i sitt eget inre och i samma ögonblick försvinner engeln och kungen är åter kung. Detta till sin tanke så vackra ämne är något väl abstrakt för dramatisk behandling, men det goda utförandet har bidragit till dess lycka. De gissningar, genom hvilka man sökt genomtränga förf:s djupa anonymitet, hafva bland annat fallit på en dame, känd som religiös skaldinna. Detta må nu vara sant eller icke, så mycket framgår emellertid af det senaste årets bokliga företeelser att icke få qvinliga pennor i Danmark äro sysselsatta och ganska goda qvinliga krafter i dess litteratur verksamma. Men betecknande för qvinnofrågans ställning i Danmark är att

våra skrifvande damer så godt som uteslutande röra sig på det estetiska området, och att högst få vågat upptaga några af de olikartade stridsfrågor, hvilka stå på dagordningen hos oss som annorstädes. Blott en enda dansk qvinna har tagit upp arvet efter Mathilde Fibiger, blott från en enda men fullt sakförståndig qvinlig författare se vi tid efter annan uttalanden om de allvarligare politiska eller sociala frågor, som sätta sinnena i rörelse, för att icke tala om sjelfva qvinnofrågan *), hvilken man nästan blifvit böjd att anse alltför trivial att tala om i godt sällskap. Med jylländsk uthållighet och kraft fortfar *Pauline Worm*, hvarhelst hon kan det, att kämpa för sanning och rätt. Hennes verksamhet tillhör emellertid allt för uteslutande den landsorter hon bor, och hon är kanske sjelf väl mycket anlagd för striden för att det kring henne kunnat bildas en krets, förenad i samma sträfvan, arbetande för samma mål. Man får emellertid hoppas att hvad hufvudstaden förlorat och saken äfven, med hänsyn till möjligheten att föra denna fram i »sluttet Række», det är återvunnet derigenom att *Pauline Worm* på landsbygden lika mycket i handling som i ord häfdat qvinnans rätt att deltaga i tidens arbete och allvarligare sträfvanden. Några föredrag dem hon hållit i Odense 1876 äro utkomna under titeln »*Kvindesagen er Folkesag*». De innehålla så till vida intet nytt, som författarinnan sjelf ofta yttrat sig om huru väsentlig qvinnans utveckling och ställning är för folkets framtid, men ett uttalande från en så kraftig ande och en qvinna med ett så äkta nordiskt och folkligt sinnelag, som *Pauline Worm* eger, skall alltid föra med sig väckelse och kraft till många.

K. F.

*) Om denna utgaf *Fröken Zahle* 1873 en tankerik liten skrift »*Om den kvindelige uddannelse*», som innehåller mycket mera än titeln angifver.

36. Bref från jubelfesten i Upsala.

Min kära Adèle!

Ja, nu har jag då verkligen varit på jubelfesten och känner det som ett nöje att få meddela dig några af mina intryck derifrån, hvarom du redan på förhand så vänligt bedt mig. Jag kan ej neka till, att så länge jag satt hemma i min vrå och läste om nöden i Indien, om krigets fasor i Turkiet, om vårt eget lands farhågor för ett kommande nödår, och dessutom genom sjukdom inom familjen hade en daglig påminnelse om jordelivets lidanden, mitt sinne ej var särdeles känsligt för ordet »jubel», och jag måste ännu tillstå, att det är ett ord, som i allmänhet passar föga tillsammans med vårt tillstånd härnere, så vida det ej har afseende på tillkommande himmelska ting. Måhända hade ock tidningarnes nästan litet komiska rapporter, hvarmed man dagligen undfägnades, om »arbetets lyckliga framåtskridande» i de obetydligaste detaljer, på förhand något uttröttat mig. Med ett ord, jag var en smula illa disponerad för hela saken, då jag anlände, men jag medger att då jag möttes af en dånande kannon salut, hvilken af misstag kom persontåget från Stockholm till godo, i stället för extra tåget med de främmande gästerna, så skingrades en stor del af töcknen i mitt inre. För min del tackar jag således den marskalk, som begick misstaget, och jag tycker väl, att vi kunde förtjena en liten uppmuntran genast i början, vi landsbor, som med mycket besvär och kostnad begifvit oss af till den gamla staden. Här var ock stämningen i högsta måtto festlig; högtidens anda hade trängt igenom hela samhället till den grad, att jag en af dagarne till och med hörde en liten tre-årig flicka fråga sin mor, då denna slog upp en sockertopp: »Skall mamma hacka jubelbitar nu?» Här vajade flaggor från

hvarje hus, och särdeles imponerande framstodo de masthöga flaggstängerna, som omgäfvö Carolina Rediviva och båda sidorna af slottsbacken. Om passagen genom den grafhvalfslika äreporten, med sin starka granrislukt och sitt kompakta tak, förde tanken på död och förgängelse, så drogo dessa skogens smäckra furustammar, med sina bjerta, fladdrande vimplar i toppen, både ögon och tankar uppåt lättare och friare rymder. Men bäst af allt var att se denna ofantliga samling af glada och hjertligt välkomnande menniskoanleten. Ack, hur det värmer! Ack, hur det lifvar! Man kan fråga sig, hvarför det skall behövas en ubelfest för att frankalla detta uttryck af fritt, broderligt, innerligt tillmötesgående, som tränger till hvarje hjerta, det må vara aldrig så kallt och förtorkadt.

Den första festdagen randades med strålände solsken och helsades med en dundrande kanonad från slottsvallen. Man skyndade naturligtvis till kyrkan, der allt var på bästa sätt ordnadt, och der marskalkar i mängd hade göra nog, att något stäfja damernas allt för energiska försök att knuffa sig till de bästa platserna på de för dem uppbygda läktarne. Efter någon liten villervalla, blef dock placeringen utan särdeles stora svårigheter verkställd, och den vackra festmarschen började ljuda genom hvalfven. Jag skall icke snart glömma dessa ögonblick. Då man såg det långa tåget skrida fram mellan pelarraderna, såg denna skara af vördnadsvärda kämpar för vetandets framsteg i fjerran länder, då fylles hjertat af glädje och stolthet öfver vår gamla Nord, och vårt gamla svenska slägte, som, ringa och fattigt som det är, dock vetat att skaffa sig en hedersplats bland folken.

Sedan konungen och kronprinsen med sina sviter anländt, uppstämdes psalmen 268, och derefter besteg erkebiskop Sundberg talarestolen. (Man må i allmänhet ej lägga stor vikt vid människors yttre företräden, men jag måste här, inom parentes, tillåta mig att säga, att det åtminstone vid jubelfester kan hafva en viss glädje med sig att i kyrkans primas ega en person, som

kan låta lika väl se sig, som höra sig.) Hans tal var hvad det borde vara, kort och kraftigt, invigande festen i den treenige Gudens namn och visande, huru denna högskola kämpat igenom tider af inre och yttre nöd och strider och dock alltid hållit sitt ljus brinnande m. m., som jag ej kan återgifva. Jag önskade, att han kunnat se denna fest, denne gamle Sten Sture, hvars minne vare välsignadt genom århundraden ännu. Jag tänkte på alla dessa män, som sträfvat och forskat, många af dem vidt berömda, andra kanske aldrig nämnda, ehuru de alla med samma trohet arbetat för samma mål, ljus i alla vetandes grenar, och till sist tänkte jag på mina egna gossar, Axel, färdig att i morgon taga lagerkransen, och Edvard med sin nyss förvärfvade hvita mössa och sina förhoppningar på fortsatta akademiska studier, hvad hade icke jag att tacka denna högskola för! Var det då underligt, att tårar fylde mina ögon, att småningom alla dessa bilder af store män från forntid och nutid sjönko undan, och att jag med rördt och tacksamt hjerta lyfte min ande upp öfver tiden och ödmjukt af hela min själ instämde i predikantens ord: »Dig herre, Dig allena vare äran; ty Ditt är verket.»

Jag är viss, att mången fader i denna stund höjde tacksamma suckar till Gud, som hållit sin hägnande hand i så många århundraden öfver bildningens härd här uppe i nordens, och månget eljest ofta yttradt knot öfver »de dyra pojkarne» och »det penningeuppslukande Upsala» dog i dessa dagar för alltid bort, åtminstone i den mening, som skulle universitetet få någon släng med af förebråelsen.

Det kunde vara mycket att säga om den sköna festkantaten, om de främmande sändebudens framlemnande af sina mystiska rullar med thy åtföljande tal, om deras pittoreska kappor och grannt broderade kragar, om våra egna representanter för lärda samfund m. m.; men, som jag nästan alls intet kunde höra af hvad som sades, och blott kände få personligen, hade jag egentligen blott en förkänsla af, att det skall komma en dag, då alla

folk skola frångå och tillsammans tacka för välgörningar, större och viktigare till och med än dem, hvaröfver det nu jublades i Upsala. Ett sådant mäktigt intryck af hela världens förbrödring gaf åsynen af främlingarne, då de, hvar efter annan, tågade upp till bordet framför talarestolen och der nedlade sina håfvor.

Under middagen festade Akademici och studenter på skilda håll, och då hade man så särdeles trefligt inom familjerna, nämligen inom sådana, hvilka samlat slägt från alla kanter omkring sig. Man pratade om hvad som varit, och hvad som komma skulle, man sof slutligen middag och vaknade helt uthvilad och lifvad för att gå ut och beskåda illuminationen. Ja, det var i sanning en stad, klädd i fröjdeskrud. Det skimrade och glittrade från hvarje fönster, och till och med i armodets boningar var det rörande att se, hur man gjort sitt allra bästa. Hvad mig beträffar, anslogo de båda ljusen i glasstakarne, med sin lilla myrtenkruka på hvardera sidan, som man här och der varnade, de ömmaste strängarne i mitt inre. Genom Odinslund gick man under ett lätt tak af granna kulörta lyktor (måhända hade det tagit sig bättre ut, om de varit upphängda i festoner mellan trädens grenar, än som nu var fallet på snörräta trådar, men vackert var det i alla fall). Då vi framkommo till Carolina och sågo det rikt upplysta slottet på ena sidan och längst ned vid Ågatan de strålande nationshusen, var anblicken bländande. Meniskor strömmade fram och åter. En fattigt klädd qvinna störtade emot mig med utropet: »Åh, vet frun, nere vid Vedtorget är det ändå mycket vackrare!» Och jag svarade genast: »Då skola vi visst gå ned dit.» »Kände du henne?» frågade mina följeslagare förvånade. Hvilken fråga! Kände — nej, visst icke! Men det var ju så i sin ordning denna afton — man tilltalade hvarandra — man uttryckte sin förtjusning fritt, liten och stor, ung och gammal, och man tyckte sig för resten känna hela världen.

Och hvad skall jag säga om folkfesten i botaniska träd-

gården? Skall jag instämma med en herre som stod invid mig och yttrade till en annan: »Detta kan då snarare kallas en folkträngsel än en folkfest.» Eller skall jag uppfatta den i likhet med en känd person, som vid dessa ord leende vände sig om och sade: »Saken är, att hela festen är full af människokärlek.» Att döma af folkets utmärkta hållning skulle jag vara böjd för det senare. Emellertid var man, åtminstone i den täta klungan framför talarestolen, trängd på alla sidor; men man uthärdade det gerna för att höra de främmande gästernas lediga och behagligt framförda tal. Men hvad som i mitt och mångas tycke var glanspunkten i folkfesten, det var då herr Lundqvist, bred och väldig som sjelfva kätten Grimborg, framträdde på trappan och ensam med en röst, så mäktig, så full, så rik, att den fylde hela den vida rymden, uppstämde »Du gamla, du friska, du fjellhöga nord». Hänförelsen var oerhörd och då slutkören inföll »*Jag vill lefva, jag vill dö i Norden!*» blottades i ett ögonblick alla manliga hufvuden, tusentals hattar och hvita mössor svängdes, alla sjöngo med, och redan innan de sista tonerna förklingat bröto bravoropen ut. Slutversen sjöngs derpå da capo med lika stormande bifall.

Hur unnade jag honom ej att ha hört och sett detta, skalden och sångaren, som nu sofver i sin nyuppkastade graf! För mig hägrade midt under ögonblickets hänförelse ett minne från den första gången dessa toner ljödo inför en större allmänhet. Det var året efter sedan den unge vice häradshöfdingen, *Richard Dybeck*, hvars håg dock aldrig legat åt domarekallet, utan som ända från barnåren haft sin lust uti att undersöka gamla runstenar och uppteckna visorna från folkets läppar, träffats af ett slaganfall, som beröfvade honom bruket af hans högra arm. Som utmärkt sångare var han redan sedan Upsalatiden känd, och han hade äfven, genom utgifvandet af en samling folkvisor, gjort sig ett namn inom hufvudstadens musikaliska verld; men skygg och tillbakadragen i sitt väsende, kunde han ej ens då förvärfva

annat än ett högst litet fåtal vänner. Emellertid väckte hans olycka allmänt deltagande, och allt under det han sjelf med aldrig tröttnande ihärdighet lärde sig att skrifva med venster hand, hvarigenom hans handstil, med sina fyrkantiga bokstäfver, särdeles kom att likna en runskrift, arbetades det på att genom en konsert samla en liten summa till hans underhåll. Och så gafs då den första konserten för nordisk folkmusik i Stockholm. Det var en lycklig dag för Richard Dybeck. Ännu svag, satt han nära sångarne i en länstol, insvept i en stor vargskinnspels. Hur väl jag ser honom med sitt vackra ansigte, sitt vemodigt intagande leende, sina själfulla drag, som för hvarje ny visa alltmera lifvades, ända tills som slutstycke just denna: »Du gamla, du friska» m. m., hvartill han nyss förut skrifvit orden, skulle utföras. Jag vill minnas, att Strandberg sjöng solot. Då blef den öfverfyllda salongen den unge fornforskaren för qvaf. Han glömde sin svaghet, reste sig upp och lät sin varghud falla samt stod der hög och smärt i sin svarta frack. Och när slutstrofen sjöngs, då fylde han sjelf i med en stämma, hvars skönhet ingen kan glömma som en gång hört den, derom är jag viss, att mången kan vittna med mig: »Din sol, din himmel, dina ängder gröna». Jag vill icke beskrifva intrycket — det hör till sådana saker, som icke kunna beskrifvas — jag kan endast tänka mig, hvad han kände, då han sjunkit tillbaka i sin länstol igen och lutade sitt ansigte djupt ned i sin venstra hand.

Många, många år ha gått sedan dess. Richard Dybeck började sin fornforskning, då ännu sinnet för denna gren af vetenskapen helt och hållet slumrade inom svenska folket. Tyngsta bördan har han dragit, troget och träget har han arbetat, måhända på ett mer praktiskt än rent vetenskapligt sätt, men dock med en kärlek till sin sak, som få ega. Det var hans lifs enda tanke och mål. Och ändå ansågs hans namn icke ens värdigt att nämnas vid det fornforskaremöte, som hölls i Strengnäs endast ett par tre veckor efter hans död. Han var en man med ytterst

enkla vanor, men efter honom fanns ej nog medel att bekosta hans begrafning. Kan man ej då af hjertat instämna i hvad en insändare i en tidning för några dagar sedan sagt: han var i sanning en af vetenskapens martyrer. Men för dem, som hålla hans minne kärt, som veta, hvilket hjerta klappade under den ofta frånstötande ytan, och som känna hvilka förhållanden ända från barnaåren bidragit att förbittra hans lynne, för dem må det vara en glädje att veta, att när många namn, som nu äro hedrade, blifvit glömda till sina alla bokstäfver, då skall Richard Dybecks namn ännu nämnas med kärlek och det så länge det finnes en ynglingatunga qvar i Sverige, som kan i fosterländsk hänförelse utbrista: »Ja, jag vill lefva, jag vill dö i Norden.»

Förlåt mig, bästa Adèle, denna afvikelse från mitt ämne, jag skulle ju tala om folkfesten. Medan vi gingo der och trängdes, föll det becksvarta mörkret på, och olyckligtvis hade det uppstått någon svårighet vid afbrännandet af den elektriska solen. Några ögonblick strålade den i full glans, och då blef man helt glad att i sin närhet se några bekanta ansigten på vänner långväga ifrån. Man ilar fram för att få den lyckan att trycka deras händer, men nej — solen slocknar, »bara mörker rundt omkring», och man står der mödfäld och trefvar bland idel främlingar, eller vänner, som man ej längre kan igenkänna. Senare afbrändes ett fyrverkeri, men sådana saker äro ej i min smak, för de olycks-händelsers skull, som nästan alltid åtfölja dylika tillställningar. Så här, så i Nyköping få dagar förut. Jag anser ett menniskolif mera värdt än alla verdens lusteldar, och så länge man ej kan afbränna fyrverkerier utan att fara för lif och lemmar är för handen, tycker jag det vore bättre att nöja sig med himmels sol, måne och stjernor. Det går så hastigt och lätt att säga, en apotekselev omkom, då han ref ingredienserna till fyrverkeriet, eller, en musikanter krossades af en raketstång, men hvem räknar modrens tårar under långa år, hvars enda stöd och förhoppning ynglingen måhända var. Hvem mer än den, som erfar det, vet,

hur det kändes att förlora det käraste så der nästan på lek, eller för leks skull.

Men nu har ju mitt bref råkat att blifva alltför långt, och som det dessutom kommit att få ett mollackord på slutet, så har du säkert intet emot, att jag skyndar att avsluta det. Men så är det! Man kan jubla en stund och jubla med skäl, som ju här var fallet, men lifvet med sina allvarsamma verkligheter kommer snart och sätter ett tankstreck bredvid glädjeutropen. Och det må jag säga, att denna fest hade, midt i glädjen, en allvarlig och värdig prägel, som väl anstod densamma.

Andra festdagen kände man sig redan litet mera hemmastadd med saker och förhållanden. Man intog med en viss säkerhet sin plats i domkyrkan, så snart vänjer man sig vid äfven det mest storartade. Man förtjustes på nytt af den härliga festmusiken, hvilken båda dagarne gaf intrycket af något verkligen fulländadt. Och hade man första dagen känt sig intagen och rörd af Wirséns stämmningsrika jubelhymner, fann man sig den andra lyftad och hänförd af V. Rydbergs härliga promotionskantat. Promotionsakten har alltid något högtidligt med sig, särdeles då den såsom nu utföres inom alla fakulteter, samt kransen utdelades åt så många, hvilka genom någon särdeles förtjenst i en eller annan riktning gjort sig den värda utan föregående öfliga examina. Man behöfver ej ega ett modershjerta för att erfara det djupt gripande i denna stund, då ynglingen äntligen får emottaga den så länge åtrådade lagern kring sin panna, och man behöfver ej vara maka eller dotter för att röras af att se de åldrige jubeldoktorerna med kransen kring de hvita håren. Det var vackert att se det sätt, hvarpå konungen visste att besvara de helsningar, som af hvarje promoverad egnades honom. Med hvilken förbindlig vänlighet, förenad med ett litet drag af vördnad, hvilket alls icke gjorde något intrång på majestätet i hans väsen, besvarade han icke de åldriges djupa bugningar! hvilken faderlig blidhet låg ej i hans ansigte, då han med en

vänlig nick affärdade yngling efter yngling! Ja, då man såg honom så midt ibland sitt folk, kunde man ej undgå att sända en suck af kärlek och saknad till sommarhemmet nere vid kusten, och ibland böner för fäder, män och söner, som i denna dag höjdes inom domkyrkans hvalf, glömdes säkert heller icke landets älskade och vördade moder, hvars lidande går så många tusenden djupt till hjertat.

Och som ett värdigt slut på de kyrkliga ceremonierna uppstämades till sist Luthers aldrig öfverträffade sköna psalm: Vår Gud är oss en väldig borg. Konungen, och efter honom hela församlingen, reste sig upp, och det blef ett lofsjungande, som nästan ville spränga hvalfven. Sådant var det intryck, som kunde förnimmas af oss närvarande, och jag tror och hoppas, att det ock hos många var ett sjungande och tackande i anda och sanning, sådant som den store reformatorn åsyftade med sin härliga sång.

Jag kunde väl skriva åtskilligt ännu om studentkonsert och bal och tredje dagens ytterst angenäma middag hos mitt värdfolk och deras hedersgäster, men du har redan läst så mycket i tidningarne, att det blott blefve ett onödigt upprepande, och meningen med dessa rader var ju endast att låta dig veta något om mina personliga intryck af det hela. Och därför slutar jag med, att jag efter festen bättre än förr kan säga: Gud vare tackad och lofvad för att vi hafva vårt gamla kära universitet.

Din tillgifna *Louise*.

37. En Magdalenafest.

Det var i Edinburgh 1874. Den hyggelige värden i hotellet hade ofta öppnat sina vackra salar för fester, tillstälda för välgörande ändamål; der voro temöten och aftonmåltider af alla

slag och för alla slags folk, anordnade af människovänliga hjer-
tan, och de främlingar som voro hotellets gäster och hade sinne
för dylika tillställningar inbjödos att vara med.

En afton då klockan redan var öfver 11 kom värdinnan in och
frågade mig om jag ville se en nattlig Magdalenafest. Hjertat flög
upp i halsgropen, men som viljan var god svarades genast ja.
Vi gingo tillsammans in i salen och funno den på det vackraste
upplyst och dekorerad med vackra bibelspråk, grön, blommor och
välkomsthelsingar i gaslågor. På borden voro blombuketter,
frukter af alla slag; en värdinna bestyrde om teserveringen vid
hvarje bord; många voro de goda saker, som den kristliga kär-
leken hade beredt de väntade gästerna. De fruntimmer och her-
rar, som arbetade bland dessa förvillade, voro samlade till en
bönestund, nedkallande Herrans nåd och välsignelse öfver det
ord som skulle talas, de sånger som skulle sjungas och de en-
skilda samtalen. Inga ord kunna beskrifva den högtidliga stäm-
ningen och de brinnande bönerna. Här voro flera af Skottlands
ädlaste namn, qvinnor utmärkta för renhet och gudsfruktan äfven
bland sitt eget stånd, den aristokrati som är den älskvärdaste
och mest förfinade bland alla länders. Med tårar bönföllo de
Gud om visdom och kärlek till att kunna vinna några själar
från förderfvets afgrund.

Aldrig har jag känt mig så besynnerlig till mods som då
bibelqvinnorna och stadsmissionärerna efter kl. 12 inträdde i salen,
vid hvars dörrar en dubbel rad af polis nu var bildad, hvar och en
medförande sina gäster, qvinnor öfver hvilka de vunnit något in-
flytande. Det var en ryslig stund! Man skämdes att vara qvinna,
vid åsynen af denna stora skara af nattens och gatornas barn.
Der voro alla grader, från den späda femtonåringen, hvars runda
kinder och klara ögon väckte tankarna på en moders förtviflan
och en faders ångest — ända till den gamla, gråhåriga och smin-
kade, i lasten ökända, hvars förbättring numera tycktes vara utom
möjlighetens gräns. Klädseln och sminket voro det genomgående

syskontycket mellan dem alla; men der funnos äfven några af den finaste graden, ädla anleten, förtjusande vackra; och likväl voro dessa de mest förhärdade, så vidt man vågar döma af det spotska i uttrycket. En stor mängd hade redan druckit för mycket. Der voro öfver hundra, ja närmare två hundra. En ljuf melodi uppspelades, en gammal skotsk folkton »Auld lang syne» kallad (för mycket längesedan); jag satt nära dörren och kunde se huru dragen hos mången veknade och tårar började rinna då de kommo in. Men deras sinnen äro så lättrörda att ingen vågar dervid fästa sig.

Emellertid satte de sig till bords och några läto sig väl smaka, men i allmänhet förtärdes ej mycken mat. Endast de fattigaste voro hungriga. Te och kaffe samt lemonad dracks mest utan något till. De voro vana vid drickande och kände behof deraf. Alla hade vid ingången fått en bukett, på hvars pappershållare ett bibelspråk var vackert ritadt. Jag såg förut på buketterna och fann att inga antydningar förekommo om förlorade söner och döttrar, endast några om Frälsarens *förlåtande* kärlek. Ingenting jag sett har varit besynnerligare än denna fest, hvaruti allt fanns utom feststämning och glädje. Ingen begrafning kunde vara dystrare; men voro der ej äfven tusende och tusende förhoppningar jordade? Hvilken massa af sorg, tårar, elände representades ej här! — O! det var en hjertsakande syn!

Ändtligen var måltiden slut; de inbudna förflyttade sig på bänkarne rundt omkring och sången började, en af Sankeys sånger, då nyss funnen i en jernvägskupé i Skottland. Den var ej så bekant som nu och gjorde ett ofantligt intryck på dessa åhörarinnor. Klockan gick på 2 och bibelqvinnorna och missionärerna voro ute för att med polisens hjälp öfvertala dem, som funnos ute vid denna sena timma, att komma in. — Det var en skakande syn. Jag hade hört att kvinnor äro mera afskräckande än män, då de sjunkit djupt, och jag såg det nu. — Hvad som var kvar på borden förtärdes af de sist komna med största begärlighet. Derefter hölls ett härligt evangeliskt föredrag. Enskilda samtal hade man förut haft, litet hvar, med dem som tycktes mottagliga för ett vänligt ord.

Jag satt nära en ung flicka på tjugu år, hon hade ett hektiskt utseende och såg olycklig ut; en viss förstening hvilade öfver de regelbundna dragen; de ljusa lockarne, som voro ovanligt långa och rika, böljade omkring henne; man kunde tänka sig huru de varit en moders ögonfägnad och mången gång smekts af en faders hand.

»Tala till er granne!» hviskade Lady R., »försök att förmå henne till att följa med bibelqvinnorna till Magdalenahemmet.» Förskräckt ryggade jag tillbaka; jag hade kommit för att

se andra arbeta, jag ansåg mig ej passa till denna verksamhet, ej hafva gåfvor i den vägen. Nej, jag ville ej tala med den olyckliga, och instinktmessigt makade jag mig litet längre bort.

Häftigt vände flickan sig till mig och utbrast: »Ja, se så der är det! Man säger: kom hit och alla skola hjälpa dig! Och ser jag ej på er huru ni är rädd att komma mig nära, hur ni ej har ett ord att säga till mig!»

Slagen af denna sanning fattade jag hennes hand och bad med tårar i ögonen, att hon ej skulle tro mig så illa; det var blott ovana; jag fruktade att begå misstag och mera skada än gagna henne; jag var en främling från ett annat land m. m.

Hon blef uppmärksam och bad mig beskrifva »mitt land». »Funnos lika många der, som vandrade på syndens vägar, eller voro qvinnorna der mera skyddade för frestelser? Hvad gjorde man för dem som fallit? upptogos de i asyler som de i Edinburgh, eller hvart skickades de? blefvo de någonsin återupprättade?»

Hon frågade så fort, att jag knappt hann svara. Emellertid fick vårt samtal snart en mera personlig vändning; jag märkte att flickan fått god uppfostran och hörde till min häpnad, att hon var prestdotter, hade rymt från sina föräldrar med någon som sedan lemnade henne åt sitt öde. Det var en förfärlig historia, afbruten af snyftningar. Sångerna gjorde henne så ondt, ty de påminte om den lilla prestgården i de vestra högländerna, der hennes glada barndom förflutit och der hennes röst så ofta ledt sången om söndagarne.

Må ingen tro att återgången från ett sådant lif är lätt. Denna flicka *ville* blifva annorlunda, men förutsåg de många hindren. Slutet på vårt samtal blef att hon följde min vän Lady R., som i sin cab medtog tvenne andra unga flickor och förde dem till det lilla hem, som utom Edinburgh står öppnadt för dem, hvilka äro ångerfulla och önska börja ett annat lif.

Jag lemnade Magdalenafesten, förkrossad af anblicken af så mycket elände, men dock styrkt i min tro på det godas seger öfver det onda.

E. R—y.

38. **Mönster** (se nästa sida), hemtadt ur en gammal mönsterbok, utgifven i Nürnberg på 1600-talet af Rosina Helena Fürstin. Vackert och användbart till tvistsöm, korsstyng, nätbroderi, flossaväf m. m.

